

KORDA KÖNYVEK

18.

AZ
ORATOWI VÉRTANU
ELBESZÉLÉS.

IRTA :
Dr. CZÉKUS GÉZA.

BUDAPEST, 1929.
KORDA RT. KIADÁSA,
VIII., Mikszáth Kálmán-tér.

Nihil obstat.

Budapestini, die 29. Sept. 1928.

Fr. Zsiros S. J.
censor.

No. 3179/928.

Imprimatur.

Strigonii, die 3. Oct. 1928.

Julius Walter
vic. gen.

Europa Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest.

1. „Látjuk-e még egymást valaha?”

1839 július 15-ike volt.

A bécsi Leopoldsberg ősi temploma előtt két fiatal pap állott. A lenyugvó nap bearanyozta a hegytetőt és sugaraival végigsimitotta a hegymászástól kipirult két fiatalembert is.

A bécsi Szent Ágostonról nevezett felsőbb papnevelőintézet végzett növendékei voltak. Néhány nap előtt avatták őket az egyetemen a hit-tudományck doktoraivá és most eljöttek még egyszer, hogy a magasból végignézzék több évi tartózkodásuk városát: Bécsset.

Az egyiket Kabyłowicz Jánosnak hívták, a lemergi egyházmegyének papja. Nyurga, szőkehaju, deszkamellű lengyel fiatalember, akinek csontos, görbülthátu alakjáról úgy lógott le a reverenda. Kék szemei nem Bécsset nézték, hanem a hegytetőn álló kis templomot. Nézték, de nem látták, mert észrevehető volt az arcáról, hogy lelke valahol messze . . . a multban barangol.

Társa alacsony termetű, szurósszemű, élénk kis emberke volt. Csordás József a neve és a csanádi egyházmegyének szolgálatára szentelték föl négy esztendővel azelőtt. Megunta lengyel társának elmélyedő csendességét és rászólt:

— Elég a merengésből már, te polyák! Nézd meg még egyszer a Szent István-templom tornyát és aztán fordítsuk hazafelé a rudat. Holnap pedig bucsut mondunk ennek a nagy német Babilonnak és megyünk hazánkba.

A lengyel felrezzent gondolataiból.

— Nézd, — mondotta csendesen magyar pap-társának, — ezen a helyen táborozott Szobieszky János, a lengyel király, mielőtt kiverte volna a törököt Bécsből.

— Hogy verte volna ki mindjárt a németet is! Akkor most nem fojtogatná a magyart ez a cudar! — pattant föl a tüzes, szegedvidéki magyar.

— Könnyű tinéktek! — sóhajtott a lengyel. Utána pedig vontatottan, megadóan panaszolta: — Tinéktek csak az osztrákkal kell küzködnötök. De mit csináljunk mi? Az osztrák alatt mégcsak tengődünk valahogy. De azok a lengyelek, akik a német uralom alá jutottak, nyögnek és Istenen kívül mással nem beszélhetnek anyanyelvükön. Még ennél is rettenetesebb az orosz zsarnokság alá kerültek élete. Kancsuka és Szibéria minden másodikuk sorsa. Az oroszországiaknak csak a templom és a papjuk jelenti még a széttépett hazát. Ha így tart, az sem soká . . . Alig kerül közülük pap már . . . Aki tanul, nem választja az oroszországi lengyel pap vértanu sorsát. Az intelligenciánk arrafelé beadja a derekát és beolvasztja őket a cári hivatal konca az orthodoxiába. Hej, magyar testvér! de megvert bennünket az Uristen!

Csordás részvétellel nézett lengyel barátjára. Vonzódott hozzá. Nemcsak csendes, jámbor természetét szerette, amely épp az ellenkezője volt az ő lobbanékony magyar vérmérsékletének, hanem közelebb hozta szívüket nemzetüknek testvérsorsa. Abban a bécsi intézetben a tudomány és a hit nem emelt ugyan válaszfalat paptárs és pap-

társ közé, de a monarchia tarka nemzetiségi egyvelegében mégsem tudott összezelegedni a reverendában is magyar lélek a csehekkel, morvákkel, horvátokkal, szlovénekkel. Az egyetlen, aki a magyar papban rokonszenvet keltett: a lengyel volt.

A magyar szív nem tudja nézni másnak keserűségét. Csordásban is megmozdult ez a nemzeti sajtáság és derűs jókedvet színlelve, iparkodott lengyel társa lelkébe reményt csepegtetni:

— Ne szontyorodj, polyák testvér! Sohse volt úgy, hogy sehogyse lett volna. Majd jön az osztrák kutyára is dér. Aztán meg nem tudod, hogy a nóta is azt mondja: „Nincs még veszve Lengyelország, ha csatára fölkel, a magyar s a lengyel...” Megszoritjuk mi még az osztrákot, meglátod!

— Igen, az osztrákot! Te csak mindig az osztrákra gondolsz. — Válaszolt elnézően mosolyogva a lengyel és fejével kételkedve bólintgatott. — De mi lesz addig az oroszországi lengyelekkel? Fele hitehagyóvá aljasul, a másik fele meg elpusztul...

*

Megindultak a hegytetőn hazafelé. Szótalanul lépegettek egymás mellett. Csak a lengyel dünyögte magában:

— De megengedi-e a püspököm?

Csordás reánézett:

— Mit motyogsz? Mi az, amit megengedi-e a püspököd?

— Régóta szándékom már, hogy nem maradok a leMBERGI egyházmegyében. Amikor tavaly nyáron otthonjártam, meg is mondtam tervemet főpásztornak. Szeretnék Oroszor-

szágba menni. Három lengyel falunak is alig akad ott egy papja. Annak is mártiromság és nyomor az élete. Én ezt a sorsot akarom vállalni. Az irgalmas Isten nem engedte még ott kioltani a lengyel katolicizmus pislákoló mécsejét és én ennek gyenge lángját szándékozom szítani. Legalább is életbentartani. Reménytelenül is, mert ki tudja, föltámad-e még Lengyelország?!

— No és mit mondott a püspököd? — érdeklődött Csordás.

— Lebeszélt. Szüksége lenne reám, azért tannított. De nem adott végleges választ. Azt mondotta, hogy majd, ha letettem a doktorátust, másképp gondolkozom. De hát utóvégre ő is csak lengyel és nem lehet annyira önző, hogy a szegény oroszországi lengyeleket ne tekintse övéinek. Most, ha hazamegyek, újra elébetárom kérésemet.

Leértek a hegy lábához. Megindultak Döblingen keresztül a Burg felé, az Augustineumba.

*

Másnap Csordás szállott fel elsőnek a pozsonyi postakocsira. Kabyłowicz elkísérte az állomásig. Összeölelkeztek és a lengyel megindultan kérdezte meg bucsuzó társától:

— Látjuk-e még egymást valaha?

Csordás szemébe is odatolakodtak a könnyek, de jókedv alá rejtette érzékenyülését:

— Bizony látjuk! Ne busulj, polyák, megszorítjuk mi még az osztrákot! Ezerszer mondtam már: Nincs még veszve Lengyelország . . .

— Jó, jó! — vágott közbe leintően a lengyel.
— De mi lesz az oroszországiakkal?

— Megszorítjuk a muszkát is! — kiáltott vissza néki a postakocsi üléséből Csordás.

Fölharsant a postakürt és a lovak elindultak.

Kabylowicz sokáig nézett a fölvert porfelhő után. Magának dünnyögte:

— Boldog ez a magyar! Ez mindig remél.

2. Az oratowi plébánián.

Kabylowicz János az orosz uralom alá került lengyel falucskának, Oratownak plébánosa az ablakhoz huzódva fejezte be breviáriumát. Szürkült már a korai orosz este és a hátralevő néhány könnyörgésért még nem akart gyertyát gyújtani. Térdenállva mondotta el a befejező részt és utána kibámult az ablakon. Látszott, hogy várt valakit.

Két éve mult már, hogy itt működik. Nehezen engedte el a püspöke, de amint megemlítette néki a halódó oroszországi lengyel népet, könnybelábadt az agg főpásztornak a szeme és reszkető hangon adta meg beleegyezését:

— Vezéreljen az Ur és adjon néked, fiam, sok erőt és kitartást!

Öreg édesanyja pénzzé tette azt a kis viskót, amijük a Lemberg melletti kis faluban volt és abból rendezték be a plébániát. Tehenet vettek, disznót, aprójószágot tartottak, melyeknek gondozásában Kabylowicz huga, Vanka segédkezett a már esett öregasszonynak.

Sok küzdelme, de sok öröme is volt e két év

alatt. Három község tartozott hozzá. Oratow tiszta lengyel volt, a másik kettőben, Podloskán és Tarwojewen pedig keverten laktak hivei ruténekkel és betelepített oroszokkal. A lengyeleknek ő volt az atyjuk. Valóban gondozójuk. Nemcsak lelki értelemben, hanem a földi gondok közepette is. Tele volt a temploma, naponta ácsorogtak a gyóntatószéke körül és lengyel ember az ő tanácsa nélkül nem kezdett semmibe.

*

A szürkülő homályban két siheder alakja fedett elő. A plébániára tartottak. Csendesen nyitották ki az utcaajtót, csendesen botorkáltak be a sötét szobába és halkán köszöntek. Kabylowicz ugyanígy viszonzta üdvözlésüket és anélkül, hogy az ablaktól elmozdult volna, tovább figyelt ki az alkonyatba.

A két legényember, mint akik ismerik a járást, a belső szobába ment, behuzván maguk mögött az ajtót.

Kis idő múlva ismét egy serdülő legényke jött, majd kettő, majd három. Összesen tizenkettő. Valamennyien a sötét belső szobában tűntek el.

Amikor már a tizenkettedik is megjött, a plébános gondosan elrekeszelte az iroda ajtaját és benyitott a fiatalokhoz. Azok a sötétben, szóval csendben üldögéltek a padlón köröskörül.

A legények Kabylowicz üdvözlésére fölállottak. A plébános imádkozott, ők pedig utána mondták. Csendesen, elfojtott susogással fohászkodtak, mint amikor a hegedü éles süvöltését a hangfogóval letompítják.

Ima után a plébános beszélni kezdett:

— Lengyelországnak, a mi szeretett, letiport hazánknak történetében fényes idők is voltak. A legdicsebb korszak az 1574-ik évben kezdődött. Ebben az esztendőben, karácsony szent ünnepe körül választották meg őseink királyul Báthory Istvánt, a nagy erdélyi fejedelmet. Megválasztása nem ment simán. Nemes uraink akkor is széthuztak. Egyik részük az osztrák császárt szeretete volna a lengyel trónon látni, a másik rész nem átalotta az orosz cárt megkivánni; ismét mások meg a lengyel urak között kerestek uralkodót. A lengyel nemzetnek ősi átka: a széthuzó pártoskodás szembeállította a lengyelt a lengyellel...

Tovább beszélt aztán arról, hogyan forrasztotta össze egységbe Báthory István a lengyel nemzetet és mint tette Lengyelországot nagygyá, bent erőssé és kifelé tekintélyessé. A fiatalok csak úgy itták papjuknak halk szavait, melyekből azonban kiértzett a lelkesedés tüze. Iskolában nem hallottak ilyesmiről, mert az orosz állam gondosan fölügyelt arra, hogy a lengyel nép meg ne ismerhesse ősei történetét. Különben is fele sem fordult meg az iskolasorban. Kabyłowicz, a lelkes lengyel pap gondoskodott arról, hogy hivei megismerjék a lengyel történelem dicső, de szomorú napjait. Hiszen ez az emlékezés volt az egyik, ami megmaradt a számukra a multból; meg egy icinyke-picinyke remény a jobb jövőben, amely remény az isteni jószágból és igazságosságból meritette a tápanyagot ahhoz, hogy ki ne aludjék teljesen. A multja a lengyeleknek fényes volt, a dicsőségnek valóságos fénykévéje

sugárzott belőle; de annál sivárabbnak ígérkezett a jövő. A lengyel nemesség beadta derekát az orosz hatalomnak; egy-egy állami állás, elnézőbb elbánás kedvéért még hitéről is lemondott. A nép pedig tehetetlen volt és félénk, mint a kiéheztetett és megvert kutya.

Kabyłowicz kisebb csoportokba osztotta be az ifjúságot és minden nap másik lopódzott a plébánia sötét szalonjába. Itt töltekeztek a lengyel mult ismeretével, egyben a nemzeti öntudattal is. Nemcsak az oratowi plébánián volt ez így, hanem mindenhol, ahol lengyelek szenvedtek az orosz elnyomás alatt.

Majdnem egy óráig beszélt a plébános és az ifjak visszafojtott lélekzettel, ökölbesorított kézzel hallgatták susogó szavait. Mikor végezett, csendben fölállottak és imádkoztak. Befejezésül maga Kabyłowicz kezdett reá a leigázott nemzet himnuszbafooglalt könyörgésére. Susogva dudolta a szöveget, amelyet csak hallgatott, de nem ismételhetett a fiatalság, mert jaj lett volna valamennyiöknek, ha kihallatszik az utcára és megtudja valamelyik orosz hivatalnok! Szívökbe azonban bevésődött a tartalma és lelkük áhítata szárnyakat adott papjuk könyörgésének, hogy eljusson oda, ahonnét egyedül várhatott igazságot a lengyel: az Isten trónusához.

Isten, ki lengyel hont oly számos éven.
Övezted fénnel és dicső karoddal.
Megóvtad őt a számtalan veszélytől
S ő bátran küzdött az ostromló bajjal
Szent oltárodnál térdrehullva kérünk:
Szabad hazánkat, óh add vissza nekünk!

Az utolsó két verssort már térdenállva hallgatták valamennyien és szemük pilláján ott rezgett egy-egy könnycsepp. Ez az az ékszer, melyet a szenvedés sajtol ki a megsanyargatott lélek tükréből, mint ahogy a szuró homokszem kitermelteti a kagylóból az igazgyöngyöt.

Egymásután csókoltak kezét az ifjak Kabyłowicznak és lopva, kettesével surrantak ki a plébánia ajtaján.

*

Az oratowi plébánia folyosóján ezalatt egy szurósszemű, koromfekete bajuszu, alacsony, csontos alak lapult meg abban a mélyedésben, amelyiket a szalonba nyíló ajtó félfája alkotott. Valóságos kis sikátor volt ez, mert amikor a plébániát építették, nem takarékoskodtak a hivek az anyaggal. Öles falakat raktak, hogy télen jól tartsa a meleget, nyáron meg hűvös legyen a papjuk hajléka.

Ez az alak a plébánia hátsó része felől jött, ahol látogatóban volt a plébános házanépénél. Naponta eljárt ide. Nem látták nagyon szívesen, de ő annál kitartóbban kedveskedett. A plébános fiatal nővérére: Vankára vetette ki a szemét.

Ő volt Oratow leggazdagabb embere. Az igazi neve Popliha Mihály volt, de a nép csak az „oláh Misu“-nak hívta. Nagy vagyont, a környék legforgalmasabb kereskedését örökölte atyjától, akit korán sirbavitt a bánat.

Volt oka reá. Mint fiatal kereskedő Besszarábiában járt egyszer üzleti ügyekben. Itt ismerke-

dett meg egy oláh leánnyal, akinek szépsége és kacérsága behálózta a gazdag fiatalembert, úgy, hogy magával hozta. Ettől kezdve szégyen és keserűség lett az élete. Az oláh menyecske nem hozta magával a lengyel asszonyok erényességét, hűségét. Az egész környék hirhedt kicsapongója lett. Egy szerencsétlen napon halva találták egy orosz katonával együtt a közeli erdőben. A nép azt suttogetta, hogy az öreg Popliha ölte meg mindkettőjüket, de az orosz hatóságok nem adtak hitelt szavuknak. Igaz, hogy a Popliha-vagyon fele Napoleon-aranyak alakjában a kerületi rendőrfőnök fiókjába vándorolt, de Popliha, az akkor tizéves Mihály fia mellett, szabadon maradt.

Popliha Mihálynak csak a neve volt lengyel és a vallása volt az anyakönyv szerint katolikus. Testben és lélekben oláh anyja csunya nemzeti tulajdonságait örökölte. Alattomos, álnokoskodó volt és mellette gyáván sunyiskodó. Erkölcsi fölfogása meg épp messze elütött a lengyelek tiszta és becsületes életétől.

Oratowban nem szerette senki, de mindenki tartott tőle. Még a plébános is iparkodott elkerülni az összekoccanást vele, nehogy akadályt gördítsen munkája elé. Mert ártani, azt tudott! Duszgazdag volt az ottani mértékek szerint és pénze lévén, de lelkiismerete és becsületérzése meg nem, — jóban állott az orosz hatósági közegekkel is. Az orosz uralom alatt ez pedig nagy hatalmat jelentett, mert aranyakkal megtoldott barátságért a cár komisszáriusainál mindent keresztül lehetett vinni.

Popliha Mihály legényember volt még. Sok lánynak csapta már a környéken a szelet, de vagy félév óta a plébános hugánál állapodott meg. Maga sem tudta, hogy milyenek a reményei. Azaz tisztában volt, hogy Vanka nem nagyon szíveleli, de úgy vélekedett, hogy majd elintézi az ügyet a leány bátyjával. Ha a plébános igent mond, beletörődik a sorsába Vanka is. Mindennapos vendég volt a plébánián, hátul az öreg Kabylowiczné lakásán, ahol hűvösen kezelték bár, de ujjat huzni szintén nem mertek vele.

Röviddel előbb távozott onnét a plébánia kapujához vezető folyosón. Amint a szalonajtó előtt elment, belülről halk beszédet hallott. Sunyi oláh természete kíváncsiskodott. Csendesen odalapult az ajtóhoz és hallgatódzott. Fölfedezéstől nem kellett tartania, mert az ajtó függönye eltakarta alakját a folyosó felé és azt is tudta, hogy ezt az ajtót nem használják, mert rendszeren a szobákon keresztül járnak a szalonba.

Végighallgatta Kabylowicz lelkes, hazafias előadását, amint a letiport Lengyelország dicső történetével iparkodott beleplántálni a lengyel ifjak szívébe a nemzeti öntudatot. Azelőtt is tudta, hogy a plébánián mint ápolják a rab haza fiaiban a jövő reménységét, de most, midőn tol-vaj módjára lapult meg az ajtóközben, új színben tűnt föl előtte az egész.

— Hiszen ezt én kihasználhatom! — villant át agyán a gondolat. — Megszoríthatom vele Kaby-lowiczot.

Néhány perc alatt ördögi tervet eszelt ki rejtkehelyén, hogy mint fogja majd értékesíteni az

ifjak történelemóráját. Közben vége lett az előadásnak is és a legények lassan, kettesével hazaszéledtek. Popliha várt még egy ideig, mert nem akart a fiatalokkal együtt távozni.

Épp indulni készült, amidőn ismét hangokat hallott a szobából. Önkénytelenül is ott tartotta a kíváncsiság. Minden szót tisztán megértett:

— Atyám! — mondotta odabenn egy üde női hang. — Isten meghallgatta könyörgésünket: ur-nőm gyónni akar. Ma délelőtt beszélt róla az ural is. Pawlikowski — Popliha még jobban figyelt e név hallatára; hogyne, hiszen az orosz kincstári erdők kerületi főfelügyelőjéről volt szó — eleinte hallani sem akart róla, de később beleegyezett. Ámde uramnak egy egész sereg kikötése van.

— A renegátnak, aki az oroszok kegyéért megtagadta hitét és nemzetét? — hallatszott bentről Kabylowicz ingerült hangja. — Ugyan mit kíván?

— Az első kikötése, — folytatta a női hang, — hogy csak szombaton este jöhetsz Atyám, mert ekkor üres a ház. Az erdészlegények fizetésüket a korcsmában fogják költeni és nincs veszély, hogy valamelyikök meglát. A második kikötése pedig, hogy senki se tudjon az egésztől. Állását veszítené, ha megtudják az oroszok, hogy felesége visszatért a katolikus hitre. Lelkemre kötötte, hogy megmondjam neked föltételét: csakis úgy enged a feleségéhez, ha megesküszöl előbb, hogy senkinek el nem mondod az egészet.

— Nemcsak áruló, hanem gyáva is a hitvány! — berzenkedett a plébános.

Az asszony azonban tovább folytatta:

— Szombaton este 8 órakor a Vörös-erdő szélén várlak a szánnal. Odáig gyalog jöjj Atyám, hogy senki észre ne vegye. Visszafelé is én hozlak addig a szánon. Pawlikowski igen retteg és engem is megesketett, hogy senkinek sem szólok az egésztől egy szót sem.

Popliha rejtekéből hallotta, hogy a plébánia kapuján újra jött valaki és kopog a plébános ajtaján.

— Jó estét! — hangzott egy erős férfihang köszönése.

Kabyłowicz hidegen válaszolt reá és az asszonytól bucsuzott:

— Köszönöm, Hedvig a buzgóságodat. Minden úgy lesz, ahogy kívántad.

A leány, — akiről a párbeszéd folyamán kivetette, hogy Pawlikowskinak, a lengyelből oroszokhoz pártolt előkelő erdőfőfelügyelőnek a szolgálója, — eltávozott. Popliha tovább hallgatódzott.

— Mivel szolgálhatok komisszárius ur? — hangzott belülről a plébános kérdése.

Popliha lábai földbegyökereztek rejtekhelyén. Iszwolski, az orosz komisszárius, a rendőrség vezetője van itt! Az ő vetélytársa! Hónapok óta tudja, hogy ez is szemet vetett Vankára és mintha a leány sem idegenkednék tőle. Mit akarhat ez Kabyłowiczéknál? Taláncsak nem?... Hevesen lüktetett a szíve és fülét az ajtóra nyomta, jól lehet minden szó kihallatszott.

— Lánykérőbe jöttem, Atyuskám — kezdte odabenn szemtelen hangon a komisszárius.

Kabyłowicz nem felelt. Valószínűleg megállította ajkán a szót a meglepetés.

Iszwolski azonban ugyanolyan pökhendiséggel amint megkezdte, folytatta:

— Igen, igen, Atyuskám, a Vankát akarom elvinni. Mi már magunk között elintéztük az egészet. Vanka szeret engem és komisszáriusné lesz belőle. Ámde azt kívánta a kis tubica, hogy te is beleegyezzél Atyuskám. Hogy ne szegjem kedvét, hát megteszem: megkérem a beleegyezésedet. De arra figyelmeztetek, hogy ne sokat ellenkezzél, mert kihordatlak a hetedik határba!

Kabyłowicz visszanyerte a hangját és indulattól reszketve, valósággal ordított a komisszáriusra:

— Abból, amig én élek, nem lesz semmi soha! Katholikus leány, lengyel leány nem lesz hite és hazája hóhérének asszonya!

— Ne dühösködj, Atyuskám, — szólt tettetett nyugalommal az orosz komisszárius, — mi már azt elintéztük Vankával. Akár tetszik neked, akár nem, Vanka komisszáriusné lesz. Ha pedig nem tetszik, röpillni fogsz!

— Akkor röpillök — válaszolt a pap, — de az én hugom lengyel leány és abból orosz asszony és hittagadó nem lesz! Nem engedem!

Iszwolski valamit felelt még erre, de Popliha már nem értette meg. Ő is reszketett az indulattól. Hogyan? Hát Vanka Iszwolskiné akar lenni?!

Hallotta, hogy az ajtó csukódik. Iszwolski távozott. Azt is hallotta, hogy a plébános a másik

ajtóhoz rohan, amely az ebédlőbe vezet és rekedt hangon kiált:

— Vanka! Vanka!

Egy pillanatig csönd. Aztán tovább beszélnek. Nem is beszélnek, mert Kabyłowicz magából ki kelve, hörögve ejt ki minden szót:

— Vanka! Ugy-e nem igaz, hogy te Iszwolski-hoz akarsz menni?

A válasz alig hallható. De annál hangosabb már Kabyłowicz szava:

— Szerencsétlen! Megtagadnád a hitedet? Árulója lennél a lengyel népnek? Egy Kabyłowicz-leány nem lehet az orosz komisszárius aszszonya!

— Én szeretem őt! — hangzott Vanka felelete.

Popliha megdermedve hallgatta Vanka vallomását. Kezével görcsösen szorította meg a függönyt, amely mögött az ajtónyílásban meglapult. Ő is szerette Vankát és most ennek szájából kellett hallania, hogy mást szeret.

Már nem érdekelte, hogy mi történik benn a plébános szobájában. Hallotta még Kabyłowicz esdve kérő hangját:

— Vanka! Istenre és atyánk emlékére kérlek, öld ki szivedből ezt az érzelmet! Gondold meg, hogy lelked üdvössége függ tőle. Nem tagadhatod meg hitedet és nemzetedet egy emberért!

Azután a plébános öreg anyjának esdeklő könnyörgése szűrődött át az ajtón.

Nem várt tovább. Előlépett buvóhelyéről, végiglopózkodott a folyosón és vigyázva kiosont a plébánia kapuján.

*

Az oratowi plébánián azon az éjszakán sirva tért nyugovóra mindenki.

3. Az orosz komisszáriusnál.

Másnap kora reggel beállított Popliha az orosz rendőrség oratowi irodájába. Fekete szemei még szurósabban csillogtak mint máskor. Arca feldult és fáradt; látszott rajta, hogy egész éjszaka nem aludt. Viselkedése izgatott és bizony-

talán volt, mint olyané, aki nem az egyenes uton jár.

Iszwolskival, a rendőrség komisszáriusával akart beszélni. Hamarosan beengedték hozzá. Popliha gazdagsága folytán tekintélyes ember volt az oroszok előtt és a hatóságok szemét már nem egyszer ragasztotta be ropogós rubelbankókkal. Most is azt hitte Iszwolski, hogy valami eltusolni való ügyében jött és szívesen fogadta. Jó keresetet szagolt.

— Szervusz Misu! — kiáltott Poplihára, amint az belépett az irodája ajtaján. — No melyik szememet hunyjam be a gazemberséged előtt?

Popliha zavartan mosolyogva megkapta a tréfa odadobott fonálát:

— Egyiket sem. Sőt mindkettőt kiakarom nyitni.

— No, no Bátyuskám, csak nem valami nihilista összeesküvésre jöttél reá?

— Olyanfélére. Hogy és mint tudtam meg azokat, amiket most elmondok, azt ne kérdezd. Elégedj meg vele, hogy tudtadra adom. Aztán a te dolgod, hogy meggyőződj az igazságáról és felhasználj, amit majd megállapítasz.

Lassan, susogva folytatta:

— Kabyłowicz, a lengyel pap lázítja a népet a Szent Oroszország ellen. Esténként összegyűjti a legényeket plébániáján és tüzes beszédek tart számukra. Én csak ennyit mondok. Az ügyet kinyomozni már a te dolgod.

Elhallgatott. Figyelve vizsgálta az elmondottak hatását.

Iszwolski szeme fölcsillant. Egész arca az érdeklődést tükrözte.

Popliha megleégedett a hatással és tovább folytatta:

— De ez még nem minden! Behálózza még az orosz hivatalnokokat is. Még azokat is, akik a cár kenyerét eszik. Titokban, éjszaka keresi föl őket. Valami nagy dolgot főznek együtt, mert hát mit keresne másképp a lengyel pap a pravoszláv urak házában éjszaka?

Iszwolski hitetlenül rázta a fejét:

— Ez mind mesebeszéd, Misu! Ugyan ki állana össze a lengyel pappal, a mi uraink közül?

— Kicsoda? Majd megmondom, ha nem hiszed. Saját két szemeddel meggyőződhetsz róla.

— Arra már igazán kíváncsi vagyok — érdeklődött Iszwolski.

— Szombaton este 8 órakor légy a Vörös-erdő szélén. Ott majd megláthatod, amikor Pawlikowskinak a cári erdők kerületi fölügyelőjének szánkája várja és fölveszi Kabyłowiczot. Nem kell, hogy nékem higgy. Majd akkor a két szemednek hihetsz. És aztán miért megy Kabyłowicz lopva Pawlikowskihoz? Bizonyosan nem azért, hogy a cár egészségére igyanak.

Iszwolski hallgatott. Elgondolkozott. Popliha azonban fölkelte ültéből és bucsuzni kezdett.

— Elmondottam ezt néked Iszwolski, mert valami rosszat sejtek a dolgok hátamögött. Tudom, hogy jó kezekre bízom az ügyet. Azt meg nem is említem, hogy a titoktartásodra számítok.

Láthatóan erőszakolt szívélyességgel bucsuztak el egymástól.

Iszwolski magára maradván, cigarettára gyujtott és székében kényelmesen hátradőlve a füstkarikákra bámult. Gondolkodott. Közben-közben élénken fölnevetett.

Jó félórai gondolkozás után elégedetten kiáltott föl:

— A markomba foglak Kabylowicz! Majd hozám adod te még Vankát!

Azután szolgáját csengette be és megparancsolta, hogy azonnal hívja el hozzá a lengyel papot.

— Ha nem akar jönni — mondotta — két csendőrt vigyél magaddal és megvasalva hozzátok ide.

*

Félóra múlva ott állott Kabylowicz szikár alakja Iszwolski komisszárius szobájában. Nem kellett megvasalni, jött magától is.

Mindketten észrevehetően izgatottak voltak, de erővel uralkodtak magukon. Adták a nyugodtat. Iszwolski intett a kíséző szolgának, aki erre eltávozott. Magukra maradtak.

Iszwolski rekedtes, izgatott hangon kezdte:

— Szentatya¹⁾, följelentés jött ellened.

Kabilowicz nem lepődött meg. Ilyesmire számitott. Csendesen válaszolta:

— Az lehet. Csak az a kérdés, hogy igaz-e?

— De mennyire igaz! Semmi más nem kell az igazsága kiderítéséhez, minthogy idehivjak két

¹⁾ A lengyel nép, ha meg akarja tisztelni a papját, így szólítja. Ez ott nem bizalmaskodó és komolytalan címzés, mint ahogy nálunk használják ezt az alakot, hanem ellenkezőleg.

lengyel kamaszt és elhegedültessek rajtuk huszonötöt. Ugy ki fogják vallani, hogy mire oktatja őket a papjuk esténként, mint a pinty! Azután majd innét is indul legalább egy karaván Szibériába. Milyen szép lesz, ha a papjuk vezeti majd őket.

Kabylowicz szinte megkövülten állott ott. Elárulták! Iszwolski észrevette megrémülését, ki akarta azt használni és folytatta:

— De most nem arról van szó. Én csak tudodra akartam adni a följelentést. A vizsgálatot csak holnapután délben indítom meg. Addig lesz időd gondolkodni az egészen.

A lengyel pap értelmetlenül, zavartan nézett a komisszáriusra. Nem tudta mindjárt fölfogni eljárását. Hogyan? Hát nem vasaltatja meg azonnal? Nem hurcoltatja ide a falu ifjuságát, hogy véresre kancsukáztatván őket, azt mondassa el a fájdalomtól gyötörtekkal, amit épp akar? Hiszen elvállalják ilyenkor azok még a rablógyilkosságot is. Nem kellett azonban sokáig töprengenie, mert Iszwolski nyíltan megmondotta mit akar:

— Látod, Bátyuskám, hogy a markomban vagy. De nemcsak te, hanem a fajtád kölykei is. Légy okos és értsük meg egymást. Nem fogod ellenezni, hogy Vanka hozzám jöjjön feleségül és én szemet hunyok. Nem lesz bántódásod sem neked, sem a lengyel fattyuknak.

Kabylowicz most ébredt tudatára helyzetének. Választhat a rabság és nővéérének hitehagyása, nemzetárulása között. Egy pillanatig sem gondolkodott. Ebben a kísértésben ő csak egyet választhatott: a rabságot. Meg is mondta:

— Azt hiszed, hogy egy katolikus pap és egy lengyel hazafi fél a bilincstől? Azt hiszed, hogy én beleegyezem hugom hittagadásába azért, hogy ép bőrrel szabaduljak meg? Hozasd a bilincseket!

Kiegyenesítette görbehátú alakját és máskor szelid kék szemei szikráztak. Arcán a vértanúságra elszántak nemes keménysége látszott.

Iszwolski nem akarta elejteni szépen készült tervét, mellyel Vankát remélte megkaparintani.

— Ne hősködj, polyák! Lágyabb fából faragott benneteket az Isten, minthogy ellentálljatok. Nézd, milyen szépen meghódoltak uraitok a Szent Oroszország hatalmának, ha te...

Nem folytathatta tovább, mert Kabyłowicz indulattól kivörösödve közbevágott:

— Ne emlegesd a Szent Oroszországot. Rabló, zsarnok és bitang az! Letiportátok nemzetünket és most hazánk után el akarjátok venni hitünket, nemzeti becsületünket is!

Minden tagjában részketve orditotta:

— Rablók, bitangok vagytok!

Iszwolskit egy pillanat alatt elöntötte a méreg. Fölkapta az asztalról kanecukáját és teljes erővel a lengyel pap arcába vágott. De csak egyet üthetett, mert Kabyłowicz mint a hiúz reárontott, kikapta kezéből a korbácsot és ütötte, vágta az orosz rendőrfőnököt, ahol érte.

A zajra berontottak a csendőrök.

Kabylowicz, amint megpillantotta a legelső csendőrt, észhez jött. Keze a fölemelt korbáccsal együtt a levegőben maradt. Mintha hideg

vizzel öntötték volna le, megrázkódott és ledobta a földre a korbácsot.

Szerepet cseréltek Iszwolskival, aki dühtől reszketve fölkapta a ledobott jószágot és Kabyłowiczra rontott. Nem volt már szükség a csendörök segítségére. A pap előbb térdre, majd földre esett a földühödött rendőrkomisszárius ütései alatt.

Végül Iszwolski is megelégtelte már. Lihegve állott meg az ütlegetésben. Dühe lecsillapodott. A csendöröknek intett, hogy emeljék fel a lengyel papot a földről. Székre tették és vizet adtak neki. Kabyłowicz siralmas állapotban volt. Arcán korbácsok nyoma, reverendája poros és több helyen fölszakadt. Sápadtan, megkinzottan ült ott és várta, hogy mi lesz? Ismerte az orosz rendőrség kegyetlenségét és kérlelhetetlen szigorát. Tudta, hogy nem kis büntetés vár reá. Elcsodálkozott ép ezért, amidőn Iszwolski kiküldötte a két csendőrt.

— Tudom, azt várod, hogy megbilincseltesselek, — szólt hozzá erőltetett nyugalommal. — De most nem teszem meg. Vasárnap délig időt adok neked és akkor akarom hallani végső elhatározásodat. Addig gondolkozhatsz rajta, hogy milyen sors vár reád, ha kívánságomat nem teljesíted és nem egyezel bele Vanka házasságába. Titkos összejöveteleket tartasz lengyel kamaszokkal, lázítod őket szent Oroszország ellen, korbáccsal támadtál reám, a cári hatalom képviselőjére. De ez még nem minden, mert remélem, hogy vasárnapig szaporodni fog a bünlistád.

Kabylowicz visszanyerte nyugalmát és szólni akart. De a komisszárius leintette:

— Egy szót se halljak többet tőled! Majd vasárnap beszélünk. Szedd össze magad és pusztulj!

A lengyel pap leporolta ruháját és támo-lyogva, lehajtott fővel eltávozott az orosz csend-őrségről.

A csendőrök csodálkozva néztek utána. Nem tudták megérteni a dolgot. Hogyan bocsáthatta őt el a komisszárius? Hiszen kezét emelt reá: a cár biztosára.

Az egyik csendőr meg is jegyezte:

— No ez a pap is megemlegeti a mai napot. Ő csak egyet ütött a komisszáriusra, de száz-tetejével kapta vissza, amit adott. Tudom, megfojtaná most Kabylowiczot, ha tudná!

*

Még aznap este beállított Iszwolskihoz Popliha Mihály. Nem csupán a kíváncsiság hozta, látszott rajta, hogy fél valamitől.

Apró fekete szemei kutatva fürkészték át Iszwolski előszobájának sarkait. Azt gondolta, hogy mindenikben néhány vallatásra beidézett lengyel fiut talál. Igen csodálkozott, hogy üres az előszoba.

Tettetett érdeklődéssel nyitott be Iszwolskihoz.

— Szervusz atyuskám! Erre jártam és beugrottam hozzád. No mi van a lengyel pap ügyével? Igazam volt-e?

Iszwolskin látszott, hogy nem valami nagy örömmel fogadja Poplihát. Az ő lelke mélyében is megvolt az az általános emberi vonás, amelyik lenézi az árulót és undorodik tőle, bár fölhasználja segítségét. Utálattal tekintett Poplihára és élesen felelt neki:

— Látszik, hogy boltos vagy, bátyuskám! Ha valami üzletre van kilátásod, mindjárt reácsapsz és nincs türelmed várni. Pedig ha várnál, háromszor akkora üzletet köthetnél. Látod, én nem ütök a lengyel pap körmére, sem a lengyel fickók nyaka közé. Vároók. Majd vasárnap délben rájuk rakjuk a bilincset, ha bűnösök, de akkor nem csak a lengyel papnak és az oratowi kamaszoknak lesz keserves dolguk, hanem tudom, megemlegeti még azt a napot Pawlikowski is!

Popliha szeme fölcsillant. Látszott, hogy meg van elégedve Iszwolski elhatározásával:

— Tehát szombat este meglesed Kabylowiczot?

— Meg bizony! — felelte Iszwolski. — És aztán hosszú jelentést küldünk majd Szentpétervárra. Az atyuska főemberei megláthatják belőle, hogy Pawlikowskiban milyen hűséges pravoszlávra bízták a cári erdők felügyeletét.

— Azonnal rajtuk ütsz? — kérdezte Popliha.

— Azt már nem! Tovább figyelem a lengyel papot. Ha Pawlikowskihoz jár, valószínűleg összejön ő a többi környékbeli urakkal is. Előbb azt kell tudnunk, hogy kikkel és miért? Meglehet, hogy egy hatalmas összeesküvésnek jövünk

a nyomára. Aki várni tud, az már félig előnyben van. Én pedig tudok!

De aztán észrevehető kiszámítással továbbfolytatta:

— Meglehet az is, hogy semmi az egész. Meglehet, hogy ártatlan látogatásról van szó csupán. Épp azért nem ütöm dobra a dolgot, hanem az egész vizsgálatot egyedül magam vezetem.

Popliha szeme még egy fokkal jobban csillogott. Arcára valóságos öröm ült ki. Tulságos hirtelenséggel vágott a komisszárius szavába:

— Hát akkor nem is avatod bele az embereidet? A Vörös-erdőhöz magad mégy ki?

Iszwolski észrevette Popliha hirtelen örömét és izgatott kérdését, de nem tudta mire vélni ennek okát. Gyanakodva nézett rá:

— Senkit sem viszek magammal. Egyedül megyek. Embereim nem is fogják tudni, hogy hova megyek és miért.

Popliha valósággal ujongott belsejében ennek hallatára és alig tudta elpalástolni örömét. Fölugrott és kezetnyujtva a komisszáriusnak, elköszönt tőle.

— Csak aztán ne felejtssd ám el bátyuskám, hogy kinek köszönheted az egészséget! Mert kitüntetés és városi komisszáriusság lesz a vége ennek a dolognak, abban biztos vagyok.

Iszwolski elgondolkozva nézett utána. Nem tudta megérteni Popliha különös viselkedését. Miért akarta kitudni, hogy ő magában megy-e Kabylowicz megfigyelésére? Miért örült oly föltűnően, amikor hallotta, hogy igen?

4. A szombatesti út.

Kabylowicz rettenetes napokat élt át szombatig. Testvérhuga, Vanka, akit tisztalelkű angyalnak, hitében erős katolikusnak, lengyel honleánynak képzelt eddig, gyarló, mégpedig igen gyarló embernek bizonyult. A szívében föltámadó indulattal nem tudott megküzdeni. Bátyjának erélyes föllépésére, anyjának könyörgésére megígérte ugyan, hogy lemond Iszwolskiról, de egész viselkedésén látszott, hogy ez nagy áldozat számára. Kabylowiczot letörte még a gondolat is, hogy nővére lelkében már-már győzött a szerelem a hithűség és hazaszeretet fölött.

Rettegve gondolt a vasárnapra is. Ő más választ nem adhat Iszwolskinak, mint visszautasítást. És mi lesz akkor? Megkezdődik az orosz rendőrség kancsukától csattogó vallatása. Egmásután vonják majd kinpadra a falu legényeit. Ha nem árulják is el őt, de nem egy nyomorékja marad majd ennek a vallatásnak. És ha valamelyik gyengének bizonyul, Szibériába kerülnek mindannyian. Hány édesanya fogja siratni fiát és átkozni őt, a lengyel papot!

Bármilyen feketére festette is ki képzeletében Kabylowicz a jövőt, ennek sötétsége nem felejtette el vele szombat estére ígért útját. Pavlikowskihoz kellett mennie, a cári erdők főfelügyelőjéhez.

*

Pawlikowski lengyel volt. Katolikusnak született és annak is nevelkedett. Katolikus leánynak vett el, kivel boldogan élt a maga szegénységé-

ben. Jött azonban a kísértés. Alkalom kínálkozott reá, hogy orosz állami szolgálatba lépjen. Nem tudott ellentállni, odadobta hitét, görögkeletivé lett és felesége is követte őt a hittagadásba. Igaz, hogy jó állást kapott, de annak előnyeit nem nagyon élvezhette. Felesége betegeskedni kezdett, gyermekei egymásután haltak el, csak a legkisebb maradt meg közülök. Pawlikowskiné most két hónap óta állandóan feküdt. Megmondotta az orvos, hogy nem éri meg a tavaszt. A betegágy magányában megszólalt ennek az asszonynak a lelkiismerete is. Volt ideje végiggondolni életét: a régit, leánykorát; és az ujat, asszonyságának idejét. Valamikor régen boldog volt, és lelke nyugodt. Mióta azonban Pawlikowskival együtt megtagadta katolikus vallását egyedül azért, hogy az orosz állam tisztviselőjének felesége lehessen, nem volt egy nyugodt pillanata sem. Lelkét égette az a gondolat, amelyet szülőföldjének plébánosa szurt bucsutövis-kép szívébe: „Elárultad Krisztust, eladtad a cár fizetéséért az égi jussodat!”

Különösen az utóbbi időkben élt át viharos órákat. Régi szolgájuk, Hedwig, katolikus lengyel leány, ott imádkozta ágya mellett az olvasót, mialatt éjszakákat virrasztott fölötte. Lázás kábultságában hallgatta az olvasó szemének csörgését. Szívét kalapálta ez a zörej és minden hangja ismételte és ismételte a régi kínzó gondolatot: „Elárultad Krisztust, eladtad a cár fizetéséért az égi jussodat!”

Nem bírta tovább. Egy napon erőt vett magán és beszélt férjével, Pawlikowskival. Összetett ke-

zekkel könyörgött neki, engedje, hogy kibékülhessen az Anyaszentegyházzal. Pawlikowski eleinte hallani sem akart róla:

— Hová gondolsz te szerencsétlen? Hiszen ha azt megtudják, az én állásomnak vége. Jól tudod, hogy a cári hivatalokban nem türnek meg katolikust, de még csak olyat sem, akinek a felesége az. Gondolj gyermekünkre! Mi lesz azzal, ha én állásomat veszitem?

Pawlowskiné keservesen sirt. Bánatát elmondta hűséges ápolójának, Hedwignek is. Ennek az egyszerű leánynak egy gondolata támadt:

— Beszéljen asszonyom Pawlikowskival még egyszer. Mondja meg neki, hogy titokban is eljön a lengyel pap és visszaveszi önt a katolikus Egyházba. Hiszen halálos ágyon fekszik, ilyenkor pedig szentegyházunk jóságosan szórja irgalmát a bűnösökre.

Az asszony lelkiismerete e szavak hallatára még erősebben háborgott. „Halálos ágyon fekszik” — ezt vágta eléje Hedwig és ő erre eddig nem is gondolt. Igen, hosszú betegségének halál lesz a vége. De jaj! a halál után jön az ítélet és mi lesz ott övele? Ujra fölhozta kívánságát férjének. Könyörgött neki, hogy legalább titokban hozassa el hozzá a lengyel papot.

— Hiszen te is tudod jól, hogy csak néhány nap már az életem. Meg bírnád tenni, hogy utolsó kívánságomat nem teljesíted?

Pawlikowski nagyon szerette feleségét. Talán csak a pénzt és állását szerette jobban nálánál. Most aztán össze akarta valahogyan egyeztetni mindakettőt. Állását is meg akarta tartani és fe-

lesége kívánságának is eleget akart tenni. Beleegyezett tehát abba, hogy Hedwig titokban elhívja a lengyel papot. A leányt megesküdtette, hogy senkinek sem szól a dologról. Kikötötte, hogy csak szombaton este jöhet Kabylowicz, mert akkor az erdészlegények korcsmában fogják tölteni az időt és így nem veszi majd őt észre senki.

Kabylowicz szombat délután nekikészült az esti utnak. Elővette bundáját és átment a templomba, hogy előkészítse az egyházi ruhákat, valamint a betegellátó-szelencét. Hirtelen eszébe jutott valami. Ugy, mint a villám, átcikázott az agyán, hogy a Vörös-erdő körül állandóan farkasok ólálkodnak. Jó lesz fegyvert vinnie magával! Hazament és előkereste pisztolyát. Régi, kétszövű, kapszlis jószág volt ez. Meg akarta tölteni, de észrevette, hogy a puskapora valamifélekép nedves lett. Átment a boltba újért Poplihához.

Popliha sietett eléje. Szokott tulságos nyájaságával érdeklődött kívánsága felől. Amidőn meghallotta, hogy Kabylowicz lőport óhajt vásárolni, kiadta a parancsot egyik segédjének, hogy mérje le a kívánt mennyiséget. Néhány pillanat múlva azonban mást gondolt és mintha kicserélték volna, olyan élénkséggel maga ment a lőporért s ajánlkozott Kabylowicznak, hogy mindjárt meg is tölti a fegyvert.

— Nem sokat értenek ahhoz a papok! Az ilyen vadászembernek a keze, mint én, biztosabban tömi a fujtást. Tessék csak elhozni atyám azt a pisztolyt, mindjárt megtöltöm én.

Kabylowicz visszament a közeli parochiára a

fegyverért. Popliha azután ügyes kézzel mérte bele a löport és rakta rá a golyót.

— No de ennek a golyónak adunk egy kis vágást is — szólt fontoskodva. — Hadd szaggassa meg azt a farkast egy kissé, amelyik a mi papunkra csattogtatja a fogát. Pero! — szólt az inasára — add csak hamar ide azt a kést!

Azután elkezdte farigcsálni a golyókat. Öt-hat vágást tett mindenikbe.

— Na, most már kitünő lesz! Tudom, hogy ötször megfordul abban a dögben, amelybe belekerül!

Rárakta aztán a golyóra a fujtást és a vesszővel erősen letömködtte. Amikor kész volt, visszaadta a fegyvert Kabyłowicznak.

*

Este hét óra felé volt már, amidőn a lengyel pap beszólt édesanyjához, aki épp a kántornéval beszélgetett.

— Csak feküdjenek le, édesanyám, mert én nekem még hosszú utam van ma. Éjfél is lesz, mire hazakerülök.

Az öregasszony aggodalmaskodva kérdezősködött:

— Hová mégy, édes fiam?

Kabyłowicz azonban úgy tett, mintha nem hallaná a kérdést. Távozott.

A kántorné még megjegyezte:

— Ugyan, hová megy ilyen késő este a plébános ur? Ő sohasem szokott estefelé látogatóba menni!

Kabyłowicz bundájának belső nagy zsebébe tette a pisztolyt és átment a templomba. Magára

öltötte a karinget és stólát, nyakába akasztotta az Oltáriszentség vivésére szolgáló kis edényt. Zsebébe tette a betegek olaját és aztán odalépett az oltár elé, hogy egy partikulát a szelencébe tegyen. Előbb rövid szentségimádást végzett.

— Uram, ki itt jelen vagy a kenyér színe alatt, tekints le reám! Összetört, szegény szolgád vagyok. Lelkem napok óta zavart és nincs egy ép gondolatom. Pedig egy nagy bűnös vár most, kinek az utolsó eligazítást kellene megadnom a Te ítélő trónusod felé. Jöjj segítségemre kegyelmeddel Jézusom és add ajkamra az alkalmas szót, adj szívembe szeretetet és tedd, hogy ez a szeretet szavaimból is kiérezzék.

Meggyújtotta a gyertyákat, kinyitotta az oltárszekrényt és kivette onnét a partikulát. Mostantól fogva már csak egy gondolata volt. Annak a Jézusnak imádása, akit ott vitt a mellére akasztott aranyszelencében.

Aztán elindult a Vörös-erdő felé.

*

Az oratowi csendőrségen szombat estefelé utrakészült Iszwolski komisszárius is. Fölvette bekecsét, megnézte pisztolyát, hogy jól van-e megtöltve és aztán kiment a legénységi szobába.

— Egy kis utam van — szól az ottartózkodó káplárnak. — Éjjél lesz valószínűleg, mire hazakerülök.

Elindult.

Csendesen lépegetett a falun keresztül. Kiérve, letért egy mellékösvényre, amely a Vörös-erdő felé vezetett. A feleuton visszanézett, hogy

vajjon nem követi-e valaki? Senkit sem látott az egész tájon. Igaz, hogy nem vitt el messzire a tekintete, mert a leszálló este beszűrkitette már a vidéket. Így bizony nem látta meg azt az alakot, aki vagy kétszáz lépésre, hátamögött követte nyomait a friss hóban.

Popliha Mihály volt ez az alak. Szurós fekete szemeit maga elé meresztette a komisszárius lábnyomaira. Közbe-közbe fölpillantott, hogy nem látja-e meg őt? Nem akart a szeme elé kerülni. Izgatott volt, hol kigombolta, hol begombolta a bekecsét és minden percben oldalzsebéhez kapott. Megmarkolta azt, amit ott rejtett: egy hatalmas, kétsövű pisztolyt.

Iszwolski a jövőről töprengett. Popliha árulkodása és Kabyłowicz hirtelenkedése nagyon kapóra jött néki. Már amennyit eddig rá tudott bizonyítani a lengyel papra, elegendő volt ahhoz, hogy börtönbe juttassa. A titkos összejöveteleket szigorúan büntette az orosz állam. A rendőrkommisszáriusnak bántalmazása pedig egymagában is elég volt már arra, hogy két évet kapjon. Azt remélte, hogy tovább szukitheti még a lengyel pap körül a hurkot, ha kiderül, hogy nemcsak a lengyel fiatalokkal, hanem a környék uraival is titkos összejöveteleket tart. Az orosz titkosrendőrség nem igen szokta a lengyel urak mozgalmainak megengedett, vagy megnemengedett voltát kutatgatni. Elég, ha mozgolódnak, már rabszíjra fűzik őket. Kabyłowicz így nemcsak a saját bőrét viszi a vásárra, hanem a község fiatalságáét, sőt a lengyel urakét is. Ha még önmagának kedve volna is a vértanu szerepére, valószínűtlennek

tartotta, hogy annyi embert bajba döntson, amidőn alkalom kínálkozik úgy magának, mint valamennyiöknek megmenekülésére. Biztosra vette, hogy másnap a lengyel pap, ha nem is szívesen, de kényszerüségből teljesíti kérését és nem ellenzi Vankával tervezett házasságát. Kettő között lehet csak majd választania: vagy neki adja Vankát, avagy Szibériába kerül ő maga, községének minden kamasza és a környékbeli lengyel urak is. Ő, a görögkeleti szakadár, nem igen ismerte az elvhüséget.

Morfondirozása közben megérkezett a Vörös-erdő szélére. Sűrű cserjés szegélyezte azt a helyet, amely lombjaitól megfosztottan is elég oltalmat nyújtott arra, hogy mögöttük megbujjon. Utat tört magának és kényelmesen elhelyezkedett az első fák között. Tűrhető kilátása volt az erdő mellett elvezető szánutra is. Csendben meglapult. Várt.

Közben leszállott az este és a holdvilág gyengén megvilágította a hóval bevont tájat. Rejtekhelyéről nem láthatott ugyan nagyon messzire, mert közben gyenge köd is ereszkedett a vidékre. Egyszer csak zajt hallott valahonnét a háta mögül. Mintha a hó ropogott volna valakinek léptei alatt. Csak nem erről jön a lengyel pap? — gondolta magában. Avagy talán farkas? Nem nagyon örült volna ilyen veszedelmes fenevaddal való találkozásnak. Elővette revolverét és kezébe szorítva várt. A zaj azonban elült. Nem láthatta, hogy Popliha Mihály óvatos tolvajléptekkel, körülbelül 50 lépésre megállapodott a háta mögött.

Nem telt bele egy negyedóra és egy szán állt

meg az erdő kiszögellő sarkánál. Csendesen, zajt alig csapva jött. A ló csengője le volt akasztva és így szinte lopva érkezett oda. Egy alak szállott le a járműről.

Iszwolski nagy óvatossággal közelebb ment néhány lépést. Csupán a cserjés választotta már el a szántól. Tisztán láthatott mindent. Megismerte az alakot: Hedwig volt, Pawlikowskinak, a cár erdőfelügyelőjének cselédje.

— Hát mégis igaz! — gondolta magában Iszwolski. — Hát mégis az urakkal is összeköttetésben van Kabyłowicz!

Jó negyedóraig várakoztak. A leány háromszor is elindult az Oratow felé vezető uton. Lát szott, hogy türelmetlenül vár valakit. Végül megérkezett, akit várt.

Csendesen, szinte ünnepélyes léptekkel jött egy magas, bundába burkolt alak. Megállott a szán mellett. Hedwig letérdelt előtte, sőt még fejét is lehajtotta. Iszwolski nem tudta mire vélni ezt. Ő nem tudta, hogy a lengyel leány imádó tiszteletadása nem a papnak, hanem Annak szól, akinek ostya színe alá rejtőzött testét az nyakában hordja.

A pap fölszállt a szánra, Hedwig pedig elindította a lovat és az alkotmány csendesen siklott tova a Vörös-erdő útján.

5. A cár erdőfelügyelőjénél.

Sebesen siklott a szán. Kabyłowicz bundájába huzódva ült a hátsó ülésen, Hedwig pedig télig oldalt fordulva tartotta a gyeplőt. Mindketten hallgattak és gondolatuk Azzal foglalkozott, Aki

a fehér ostya színében kicsiny aranyszelencében velük jött.

Néhány száz lépést haladtak már, amidőn hátuk mögött fegyverdörrenés hangzott. Egy ... kettő ... Kabylowicz összereszt, Hedwig pedig csendesen megjegyezte:

— Biztosan az egyik erdész farkassal találkozott.

Kabylowicz megnyugodott ebben és visszazökkenve elmélkedő imájába, tovább kérte az Urat kegyelemért annak a hűtlen leányának számára, akinek halálos ágyához most iparkodik.

Az ut felénél lehettek már, midőn Hedwig ijedten állt föl a szánkóban. A ló néhány lépést tett még és aztán megállt. Sörényét fölborzolta, egész testében remegni kezdett és nyöszörgő hangokat hallatott. A leány ijedten szólt hátra Kabylowicznak:

— Atyám, a ló farkast érez a közelben.

Remegve néztek körül mind a ketten. Alig 50 lépésre előttük a szánut közepén mozdulatlan alakot vettek észre. Magánosan kószáló, hatalmas termetű ordas volt. Elmaradhatott valahol a falkájától, avagy kiverték a farkastársadalomból és most egymagára utaltan folytatta utonálló mesterségét. Az ilyen magányos farkasok nagyon veszedelmesek.

A ló nem is várva Hedwig gyepölőjelét, megfordult a szánkóval, úgy hogy majd feldöntötte azt. A farkas ugylátszik észrevette, hogy kiszemelt pecsenyéje menekülni készül, fölugrott és hatalmas száguldással nyomukba iramodott. Kabylowicz nem vesztette el lélekjelenlétét. Kihuzta

zsebéből töltött pisztolyát és célbavette a farkast. Megnyomta a ravaszt. A farkas megtorpant. Nem talált. Elsütötte a másik csövet is. Ismét hibázott.

Az ordas azonban ugylátszik megijedt a nagyot dörrenő szerszámtól és mint aki feladta a küzdelmet, besomfordált az erdő mélye felé.

Jó darabig tartott még, amig Hedwig megtudta nyugtatni és visszafordítani az ijedt lovat. Szívükben hálát adtak Istennek a megmenekülésért és kettőzött gyorsaságra nógatva a jószágot szánkáztak a Vörös-erdő útján a cári erdőfelügyelőnek laka felé.

*

Kilenc óra felé járt már az idő, amikor megérkeztek. Pawlikowski az udvaron fogadta őket és röviden, szinte komoran üdvözlővén a lengyel papot, lesegítette a szánkóról. Bementek a lakásba, ahol Pawlikowski irodájába kalauzolta Kabyłowiczot.

— Atyám, Ön jól ismeri az én családi helyzetemet, — kezdte a renegát észrevehetően előre átgondolt mondanivalóját. — Tudja, hogy két évtized előtt elhagytam hitemet, görögkeletivé lettem, mert ez volt a föltétele annak, hogy cári szolgálatba kerüljek. Azóta ezerszer megbántam tettemet. De már nem segíthetek rajta. Öreg vagyok már ahhoz, hogy új megélhetés után nézzek. Ha pedig visszatérek a katolikus Egyházba, kenyeremet elveszítem, kidobnak az országot közepére. Feleségem már-már a halállal viaskodik és nekem is megnyugvás lenne, ha leg-

alább ő rendbe hozná még életében ügyét az Istennel.

— Azért jöttem — felelt Pawlikowskinak a lengyel pap. — Az irgalmas Isten megengedte Pawlikowskának, hogy megtérhessen, de ki tudja mi lesz Önnel, uram? Ne kisértse az Istent! Boruljon eléje bűnbánattal addig, amig nem késő, mert hogy mikor lesz késő, egyikünk sem tudja, csak a Magasságbeli végtelen nagy túrelme.

Az erdőfelügyelő idegesen felelt Kabylowicz-nak:

— Atyám, most ne rólam beszéljünk, hanem feleségemről! Annyit kereken megmondok, hogy nekem most hiába beszél. Az én körülményeim olyanok, hogy egyelőre lehetetlenné teszik a visszatérést.

— De az a visszatérés a boldogsághoz vezet, míg a továbbhaladás a kárhozát utja, — vágott vissza a plébános.

Pawlikowski azonban úgy tett, mintha nem is hallaná, hanem tovább folytatta:

— Hedwig úgy tudom megmondta Önnek, hogy mily föltétellel egyeztem bele idejövételébe. Erről az utjáról tudnia soha senkinek sem szabad. Bizom Önben, hiszen pap és kötelessége a titoktartás. Tudom, hogy ittjártát soha nem fogja elárulni senkinek. Ugy-e, soha senkinek?

Kabylowicz mosolyogva nézett a gyáva rene-gátra, aki reszketve féltette állását és Isten helyett a cár kenyerét választotta.

— Igen uram, én megtartom az ígéreteimet,

nem szólok róla soha senkinek, hogy itt jártam. Jobban megtartom majd, mint ahogyan Ön megtartotta hűségét Isten iránt.

Kabyłowicz ezután bement Pawlikowska asszonyhoz. Sokáig maradt ott a haldoklónál és a végén az behívta Pawlikowskit. Az asszony szemében könnyek csillogtak, láztól cserepes ajka és melle zihálva vette a lélegzetet. Hangja rekedt volt és érzett rajta az erőlködés:

— Alexandrovics, kérve-kérlek, könyörögve könyörgök neked, engedd, hogy egészen visszatérjek az én elhagyott, igaz hitemhez. Keservesen szánom régi hűtlenségemet, s szeretném legalább egy szemernyi részét jóvátenni. Hadd lássa a nép is, hogy a hitehagyott Pawlikowska visszatér igaz Istenéhez és atyai vallásához.

Pawlikowszki indulatra gerjedten kiáltott közbe:

— Csend! Nem lehet! Koldusbotra akarsz juttatni valamennyiünket?

— De nézd Alexandrovics, — könyörgött tovább az asszony — másképp nem oldoz föl az Egyház. Nyilvánosan tagadtam meg a római Egyházat, a nyilvánosság előtt is vissza kell beléje térnem. Nézd, én már meghalok ...

— Hallgass! Nem lesz belőle semmi! — ordított reá haragtól reszketve férje.

— Az Istenre kérlek, könyörülj! Örök üdvösségemről van ...

Tovább nem folytathatta. Piros vér tört elő száján, visszahanyatlott és elveszítette eszméletét. De nemcsak eszméletét ...

Pawlikowska asszony meghalt, mielőtt Isten-
nel egészen kibékülhetett volna.

Kabyłowicz sápadt arccal nézett a halottra.
Kezét áldásra emelve föloldozta őt, majd elővéve
a betegek olaját, egyetlen kereszt jelével a hom-
lokára, föladta az utolsó kenet szentségét.

Pawlikowszki megdermedten nézte mindezt.
Akkor jött csak bele élet, midőn Kabyłowicz le-
térdelt az ágy mellé és hangosan imádkozni kez-
dett az Urhoz távozott bűnösnek lelkéért.

Önkénytelenül is térdre rogyott ő is.

Éjfél jóval elmúlt már, midőn Kabyłowicz az
erdészlakból távozott. Pawlikowski kikísérte az
ajtóig, de még előzőleg is lelkére kötötte, hogy
soha senkinek el ne mondja ottjártát. Kikémlelt
az ajtón az erdészlegények háza felé és csak
akkor engedte ki Kabyłowiczot, amikor látta,
hogy minden csendes. A lengyel pap gyalog in-
dult hazafelé, mert nem volt lelke, hogy Hedwi-
get elvigye urnője holtteste mellől. Ilyenkor
szükség van az asszonykézre.

Két óránál is több ideje ideje gyalogolt már Kaby-
łowicz. A keresztutnál ugylátszik eltévesztette a
sötétben a helyes irányt, mert ennyi idő alatt ré-
gen a Vörös-erdő szélén kellett volna lennie. Visz-
szafordult, hogy a keresztutnál majd rátérjen a
helyes ösvényre.

Alig állt már a lábán. Az előző napok izgal-
mai, ennek az éjszakának megerőltető járása
összetörték erejét úgy, hogy zugó fejjel, támo-
lító léptekkel haladt tova. Megtalálta a helyes
utat és odaért a Vöröserdő szélére, arra a hely-
re, ahol Hedwig szánkójába szállott.

Ekkorra már kivilágosodott a szürkület: reggel lett. Leesett a köd is, s a tiszta levegőben fényesen kezdett sütni a fehér hóra a napsugár.

A Vörös-erdő szélén három fekete pontot látott mozogni. Ahogy közelebb ér, észreveszi, hogy farkasok azok. Előhuzza pisztolyát nem is gondolván arra, hogy az éjszaka már kilőtte belőle a töltést és újra nem rakott helyébe golyót. Nem is volt szükség rá, mert az ordások, amint észrevették alakját, eloldalogtak vissza az erdőbe.

— Talán bizony az öreg farkas hullája fekszik ott — gondolta magában Kabyłowicz. — Az, amelyikre az éjszaka rálöttem. Valószínűleg el is találtam, úgy hogy csak idáig tudott vánszorogni az erdő széléig s ott összerogyott. Most aztán társai lakomát csaptak belőle.

— Megnézem — határozta el és néhány lépéssel már ott is volt a cserjésben. Fekete tömeget látott feküdni a Vörös-erdő első fája és a cserjés között.

— Ez bizony nem a farkas — konstatálja meghökkenve — Emberi alak!

Még egy lépés és ott fekszik előtte: Iszvolzski, a rendőrkomisszárius — holtan.

Lábai a földbe gyökereztek és a rémülettől dermedten állott néhány pillanatig. Aztán elhagyta az ereje és összerogyott.

6. A gyilkosság gyanújában.

Jó ideig feküdt elaléltnan Kabyłowicz a havon. Végre magához jött. Kinyitotta szemeit és lassan föltápászkodott. Körülnézett és megbor zad-

va látta maga mellett Iszvolski rendőrkomisszárius hulláját. Az emberi természet idegenkedésén erőt véve, odalépett hozzá, melléje térdelt és fölgombolván annak ruháját, vizsgálni kezdte, van-e még élet benne? A hulla már merev volt, mellén ott látszott a lőtt seb. Reáhajolt és fölével halgatni akarta a szívverését. Csend. Nem dobbant az egyet sem. Iszvolski biztosan halott volt.

Kabyłowicz fölállott és elindult Oratow felé. Kifáradt agyában ott zsongott a gondolat: hátha még él a rendőrkomisszárius és meg lehet menteni. Nem törődött azzal, milyen ellensége volt, sem azzal, hogy családja békéjét bontotta meg, sem azzal, hogy az előző napon még korbáccsal kezükben állottak szemközt, hanem a vallásos ember ellenségeire is kiterjedő szeretete unszolta. Segítséget akart hozni.

Lábai azonban, úgy érezte, hogy megtagadják az engedelmességet. Az egész éjszakai gyaloglás, az utolsó napoknak egymást követő izgalmai kimerítették idegerejét. A friss hóval beesett uton a lecsigázott ember bizonytalanságával botorkált előre. Négyet, ötöt lépett, aztán megállt, hogy újra négy-öt gyors lépést tegyen előre. A feje zugott. Testében hol hideget, hol forróságot érzett. Egyszer csak elsötétült előtte a világ és újra összerogyott.

*

Oratow felől a környék pásztázására indult a csendőrörs. Ott haladtak az uton. Még csak nem is beszélgettek, mert a hideg még ettől is elvette kedvüket.

— Amodébb az ut mellett fekszik valaki — szólt az egyik csendőr, kezével egy kétszáz lépésnyire feketélő pontra mutatva.

— Azám! — felelte reá a másik.

— Bizonyosan valami csavargó, akit megvett az uton az Isten hidege.

Meggyorsították lépteiket és hamarosan ott állottak a havon heverő alak mellett.

— Hiszen ez az oratowi lengvel pap — szólt meghökkenve az idősebbik csendőr. — Mit keregett ez itt? És mi van vele?

Letérdeltek mellé mindketten és az oldalán fekvő Kabyłowiczot hátára fordították, hogy megkezdjék élesztgetését. Amint bundájánál fogva megmozdította az idősebbik csendőr, zsebéből kikandikált revolverének agya. Kihuzta onnét.

— Hát ez mi? — mutatta társának meglepetve. — A lengyel pap pisztollyal járkál?

A másik elvette tőle a fegyvert és a katonaféle ember érdeklődésével vizsgálta.

— Nincsen megtöltve — konstátálta. Azután meg hozzáértően belenézett a két csőbe, megvizsgálta azok belsejében lerakodott finom kormot és megállapította:

— Nemrég lőttek vele. Még egész kormos mindkét csőve és szaga van a koromnak. Nehány órája, hogy használták.

Félretették a fegyvert, kigombolták Kabyłowicz ruháit és élesztgetni kezdték. Az idősebbik elővette pálinkás butykosát és néhány cseppet az alélt papnak fogai közé öntött. Jó néhány percnyi dörzsölésre magához jött Kabyłowicz. Olyan gyenge volt azonban, hogy képtelen volt a lábára

állni. Az egyik csendőr ott maradt mellette, a másik pedig Oratow felé indult gyors léptekkel, hogy segítséget hozzon.

Kabyłowiczot előbb fölültették és az egyik utszéli fához támasztották. Az ottmaradó idősebb csendőr szólott hozzá. Kérdezgetni kezdte, hogy merre járt, mit keresett kora reggel itt az erdő szélén. A lengyel pap azonban nem tudott válaszolni neki, mert újra erőt vett rajta a gyengeség. Lehunyta szemét és ájulásszerű állapotba esett.

A csendőr nem sokat bajlódott vele. Gondolta magában, majd jön a segítség, beviszik a faluba és megszabadulnak tőle. Legföljebb egy kis borralaló lesz majd a vége a dolognak. Elővette újra pálinkásüvegjét, jót huzzott belőle és megköszörülván torkát, topogni kezdett a havon. De meguntta ezt a néhány lépéses mozgást, leföl kezdett járkálni. Eközben megpillantotta Kabyłowicznak lábnyomait a hóban, melyek az erdő széle felől vezettek idáig.

— Ugyan mit kereshetett ez a pap a Vörös-erdőben? — kérdezte magában. — Anélkül, hogy sokat gondolkozott volna, megindult a lábnyomok után. Hamarosan odaért az erdő széléhez, ahol a nyomok a cserjés mögé vezettek. Ide is követte őket. Valósággal földbe gyökerezett a lába, amikor egyszerre egy második földön fekvő alak előtt találta magát. Hirtelen meg sem ismerte, hogy kicsoda. Néhány pillanat múlva azonban visszatért a hosszú éveken át megacélosodott nyugalma és lehajolt az alakhoz. Meghökkenve látta, hogy főnöke, Iszvolski komisszárius fekszik

előtte. Letérdelt és dörzsölni, rázni kezdte az alakot. Nem is csöpögtette, hanem döntötte szederjes szájába a pálinkát. Csak amikor jó tíz pernyi kísérletezés után látta, hogy semmire se megy, vette észre a komisszáriusnak üveges szeméit. Előtte, az orosz nép műveletlen fia előtt, ez volt a halálnak kétségtelen jele.

— Meghalt! — nyögte ki megdöbbenve.

A hosszú és durva szolgálatban megkeményedett csendőr valahogyan megilletődve állott fel főnökének holtteste mellől. Feszés vigyázzba merevült és végignézett Iszwolski hulláján. Utána összehuzta annak mellén a fölbontott bekecset, összekulcsolta a halott kezeit, visszатette fejére leesett sapkáját és megindult vissza oda, ahol a lengyel papot otthagyta.

Párszáz lépés volt csupán ez az út és néhány perc alatt megtette. Megérkezvén azonban meghökkenve látta, hogy a lengyel pap nem fekszik már ott.

Körülnézett. Nem találta sehol. Belekémlelt a behavazott orosz rónába és vagy félkilométerre fekete pontot látott mozogni az oratowi uton. Jobban megerőltette a szemét és kivette, hogy azon a futó fekete alakon papi talár is van. Megcsóválta fejét és szinte bosszusan morogta:

— Megszökött a gazember! De a kezünkbe kerül.

Nem is ment utána. Biztos volt benne, hogy délig a kezük közé jut. Hova is menne ez a lengyel pap itt a nagy orosz birodalomban, ahol a környéken mindenütt ismerik.

Az orosz ember szinte patológikus megadásával megállott azon a helyen, ahonnet Kabyłowicz mellől segítségért ment társa, nekitámasztotta hátát az utszéli fának és miután nagyot huzott butykosából, türelmesen várni kezdett. Várta vissza a csendőrtársát és a segítséget, melyért az ment.

*

Kabyłowicz, midőn elhagyta az ut szélén őt az orosz csendőr, jó néhány percig tartó alélt-ságban feküdt. Egyszer csak fölnyitotta szemét, körülnézett. Nem látott senkit. A csendőr már akkor a Vörös-erdő cserjése mögött élesztgette Iszwolski hulláját. Fáradt agyában az események zagyva összevisszaságban zakatoltak. Emlékezett még homályosan a csendőrök bozontos arcára, emlékezett Iszwolski hullájára, de mindez egy ködös, zavaros együttesé vált előtte. Nem tudta volna megmondani, melyik volt előbb: a csendőröket látta-e hamarabb, vagy pedig Iszwolski holttestét? Egész gondolkodását egy dolog vette hatalmába: haza, haza, mielőbb!

A tulizgatott idegrendszer állapotában újra lázas erőlködés váltotta föl benne az ájult apatiát. Fölugrott és valósággal rohanni kezdett az oratowi uton hazafelé. Szive rettenetesen vert, arcát hasította az éles téli levegő, de ő csak szaladt, szaladt előre.

Nem lassította rohanását még akkor sem, amikor elérte Oratow első házait. Ott már a kapuban álltak a lakók, tárgyalták a hallott eseményt, melyet a csendőr hozott hírül nekik: a

határban aléltan találták a lengyel papot. Fogták már hárman is szánkójukba a lovat, hogy érte menjenek, midőn észrevették rohanó alakját az utca közepén.

— Hiszen itt a lengyelek papja! Kutya baja neki — mondták maguk között.

— Biztosan bevutkizott ez a csendőr — vélekedtek mások és dühösen szedték le a lovakról a rájuk akasztott szerszámot. Maga a csendőr is látta Kabyłowiczot és valósággal leesett az álla, midőn rohanó alakja után nézett. Megcsóválta a fejét, bajsza alatt morgott egy nagyot és aztán fogva fegyverét, megindult visszafele társához.

7. A fogságban.

Negyedik napja volt már ezeknek az eseményeknek. Az oratowi csendőrörsre a közeli Petrowszkovból kiszállott a tartományi csendőrfelügyelő. Irnokot és még egy csendőrtisztet hozott magával. Megkezdtek Iszwolski ügyében a kihallgatást.

A két csendőr, ki Iszwolski holttestét föltálta, az orosz paraszt aprózó részletességével adta elő tapasztalatait. Elmondták, miként akadtak a lengyel papra, nem hagyták ki azt sem, hogy annak zsebében pisztolyt találtak, amelyből egész biztosan csupán néhány órával előbb dördült el a lövés. Azt is elmondták pontosan, hogy a lengyel papnak lábnyoma odavezetett Iszwolski hullájához. Azt is előadták, mint szaladt el később szinte menekülve Kabyłowicz.

A rendőrfőnök éktelen dühre gerjedve vágott kancsukájával az asztal közepére:

— Hülyék! Barmok! Hát nem tudátok befogni azt a lengyel papot? Mi van a koponyátokban ész helyett, ha nem láttátok, hogy csak ő lehetett a komisszárius gyilkosa!

Fogta bundáját és sapkáját, magához intett két csendőrt és elindult a lengyel plebánia felé.

Becsengetett. A plébános édesanyja nyitott neki ajtót. Meghökken szegény öregasszony. A rendőrfőnök azonban rá sem hederített, hanem félretolva őt az utból, benyitott a lakásba, a két csendőr pedig utána.

— Hol a pap? — rivallt a reszkető öregre.

— Fekszik, beteg, — válaszolt Kabylowicz-né még jobban remegve.

— Vezess hozzá! — rendelkezett tovább a rendőrfőnök.

Kabylowicz édesanyja előremenve mutatta az utat, amely fiának hálósobájához vezetett. Ennek egyik szögletében, egyszerű, tiszta ágyban halottságpadtan feküdt a lengyel pap. A kiállott izgalmak ledöntötték a lábáról. Isten csudája, hogy valami nagyobb nyavalyát nem szedett össze ott a hideg havon, de ugylátszik az Ur megóvta szolgájának testét, lelkét azonban annál nagyobb megpróbáltatásnak tette ki.

— Felkelni! — kiáltott rá a rendőrfőnök. Majd meg sem várva, hogy Kabylowicz engedelmeskedjék kurta parancsának, ráordított a két csendőrre:

— Huzzátok ki!

A két legény villámgyorsan termett ott az ágyból és egy-kettőre kirántották belőle és talpraállították Kabylowiczot.

— Öltözködj föl! — rendelkezett tovább a csendőrfőnök.

Kabylowicz halálsápadtan állott, mereven nézett maga elé és aztán lehajtván fejét, engedelmeskedett. Az ajtó mellett reszketett édesanyja és a falnak dőlve sirt. Fogalma sem volt még róla, milyen szörnyű bűnnel gyanusítva viszik el a fiát. Azt hitte a jámbor, valami lengyel összeküvés gyanuja érte házukat.

Kabylowicz néhány perc alatt készen volt. In-

dulni akartak, de a rendőrfőnök még közbelépett.

— Hohó atyuskám! Csakugy minden ékszer nélkül nem kíséretjük végig az utcán a gyilkosokat!

A plebános édesanyja e szónak hallatára felhördült és szinte ordítva ismételte:

— Gyilkosokat?

Kabylowicz arca egy árnyalattal még sápadtabb lett e vád hallatára. Megcsukló hangon fordult édesanyjához:

— Anyám! Én ártatlan vagyok!

Az öreg asszony hangosan fölzokogott.

A rendőrfőnök két pár bilincset vett elő zsebéből, odanyújtotta a csendőröknek, akik szakértő módon hamarosan Kabylowicznak két kezére és lábára csattintották azokat.

Megindult a menet. Elöl a rendőrfőnök, utána bilincsbevert kezekkel és lábakkal, apró léptekkel Kabylowicz és végül a két csendőr. Az utcán valósággal sorfalat állott a nép. Megrémült arccal nézték a lengyelek rabságba vetett papjukat. Szívükben megremegtek, mert attól féltek, hogy fiaik és uraik is követik majd őt. Ők még nem tudták, hogy mi a gyanu Kabylowicz ellen.

8. A vallatás.

— Hol voltál azon az éjszakán? — kérdezte Kabylowiczot a rendőrfőnök már vagy tizedszer.

A lengyel pap azonban lehajtotta fejét, összeszorította ajkát és hallgatott. Amióta letar-

tóztatták, már vagy tizedszer hallgatják ki és ki akarják belőle venni a vallomást, hogy Iszwolskit ő gyilkolta meg.

— Hallgatsz te szent gazember? No majd hozok én neked valakit, aki majd elmondja, merre jártál?

Kabylowicz gyenge, elhaló hangon nyöszörgi rá:

— Iszwolskit nem én gyilkoltam meg.

A rendőrfőnök int az ajtó mellett álló csendőrnek és az a másik szobából beszólít egy alakot. Kabylowicz ránéz: Popliha Mihály.

— Hát csak szépen halljuk, mit tudsz erről a gazemberről! — invitálta vallomásra az oláhot a rendőrfőnök.

— Akkor este a falu szélén Grobolszkiéknál voltam látogatóban. Késő volt már, midőn elmentem onnét. Közvetlen a kapu előtt Iszwolskival találkoztam, akivel beszéltem is. Megkérdeztem, hogy merre megy és ő bizalmasan megsugta nekem, hogy a Vörös-erdő szélére tart. Megfigyelő uton van. Ott az erdőszélén fog a lengyel pap valakivel találkozni. Alig tettem ötven lépést, midőn Kabylowicz jött velem szembe. Néki is köszöntem, fogadta is köszönésem.

— Hazudsz! — kiáltott közbe Kabylowicz — Hazudsz bitang renegát!

Poplihán, mintha korbáccsal vágtak volna végig, összerezett. Az alattomos gonosztevők tulajdonsága ütött ki rajta, akik megfélemlülve lapulnak meg, mihelyest erélyesen kiáltanak rájuk. Zavartan nézett a csendőrfőnökre, aki azon-

ban rá sem hederített, hanem Kabyłowiczra rivallt:

— Hallgass! Neked csak akkor van jogod beszélni, ha kérdeznek! Jegyezd meg, hogy végig kancsukáztatlak, mihelyest még egyszer engedély nélkül kinyitod a szádat.

Majd pedig Poplihához fordulva, sokkal enyhébb hangon biztatgatta vallomásának folytatására:

— Ne törődj azzal, mit beszél ez a gazember. Mondj el csak szépen mindent, amit tudsz!

Poplihában felülkerekedett a gyáva elvetemültek másik tulajdonsága: az agyafurt szemtelenség. Félelmét mintha elfújták volna, továbbfolytatta észrevehetően előre kieszelt vádaskodását:

— Iszwolskitól tudom, — mondotta — hogy miért haragudott rá Kabyłowicz. A komisszárius ugyanis a lengyel pap nővérét akarta elvenni feleségül. A leány is szerette őt, Kabyłowicz azonban semmikép sem akart beleegyezni abba a házasságba. Visszautasította Iszwolskit. Azt mondotta róla, hogy orosz, tehát a lengyel nép elnyomója, hóhéra. Lengyel leány annyira le nem a csonyodhat, hogy ilyenhez menjen nőül. Ha nekem nem hisznek, kérdezzék csak meg Kabyłowicz nővérét, majd az is elmondja ugyanezt.

A csendőrfőnök azonnal ki is adta a parancsot, hogy Kabyłowicz hugát hívják elő. Azután pedig folytatták a kihallgatást.

— A gyilkosság napjának délutánján — folytatta Popliha — üzletemben járt Kabyłowicz. Golyókat vásárolt revolverébe és még magam töltöttem meg a fegyvert számára. A golyókat,

amelyeket a csőbe tettem, ott előtte és a segédek előtt késsel vágtam meg. Szokásom ez, mert az ilyen golyó nagyobb sebet ejt aztán azon, amibe belelővik. Azt hittem, hogy valamelyik hívéhez megy hosszabb utra és a farkasoktól való félelmében viszi magával a fegyvert. Eszem ágába sem jutott, hogy a rendőrkommisszárius meggyilkolására használja föl azt. Tessék kérem csak elhivatni a segédekemet, ezek is bizonyítani fogják, hogy igaz, amit mondok.

A csendőrfőnök itt ismét megállott a kihallgatással és a legénység közül egyet Popliha segédeiért küldött. Utána pedig elrendelte, hogy hívják elő a felcsert is és ez vegye ki a golyókat Iszwolski holttestéből.

— Majd meglátjuk, milyenek azok a golyók? Ha valóban össze vannak vagdalva, nem sok bizonyításra van már szükség. Bárhogy tagad is ez a lengyel pap, biztos, hogy ő a komisszárius gyilkosa.

— Igaz-e, hogy Iszwolski megkérte a hugod kezét? — fordult aztán Kabyłowiczhoz.

A szerencsétlen plébános sápadtan állott a hivatalos asztal előtt. Összeláncolt kezei remegtek. Láta, hogy mindinkább szorosabbra húzódik körülötte a hurok és a körülmények rettenetes összevágásából nem tud menekülni. Csak elmondhatná, merre járt! De nem teheti. Megígérte Pawlikowskynak, hogy megőrzi a titkot és ő, a pap, ezt az ígéretet meg nem szegheti. Mi lenne akkor abból a bizalomból, amely a hivatket lelkiatyjukhoz köti? Föl nem tárhatja a valót még akkor sem, ha a hóhér kezére jut. Hiva-

tása szent és ennek kötelességét meg nem törí még élete kedvéért sem.

Kiegyenesedett, szeme és egész magatartása fönséges elhatározást tükrözött. Hangja, amely eddig fátyolosan tört volt, csengőn szólt a teremben:

— Igaz! Iszwolski megkérte a nővérem kezét és én megtagadtam tőle azt. Az is igaz, hogy azt mondtam: lengyel leány nem mehet feleségül nemzete egyik hóhéréához.

Az orosz csendőrfőnök valósággal kikelve magából ordított rá:

— Bitang! Így mersz te beszélni a szent Oroszország polgáiról?! Nem vagy te is a cárnak alattvalója?

Kabyłowicz farkasszemét nézett vele és hallgatott. A csendőrfőnök pedig tovább kérdezte:

— Igaz-e az, hogy golyókat vásároltál Popliánál és ő bevagdosott golyókat tömött fegyveredbe?

— Ez is igaz, — felelt most már bátran Kabyłowicz — de ezeket a golyókat farkasokra lőttem ki erdei utamon.

— Bolondnak gondolsz te bennünket, hogy ilyen meséket tálalsz föl elénk?! Hová vezetett az a te erdei utad? Halljuk!

Kabyłowicz még magasabbra emelte fejét és a halálra készültek elszántságával válaszolt:

— Azt meg nem mondhatom!

— Nemcsak gyilkos vagy te, hanem szemtelen is! — válaszolt neki a csendőrfőnök.

Popliha kihallgatása után azt a két csendőrt

vették elő, akik Kabylowiczot aléltan találták meg az országot szélén.

— A szokásos hajnali szemleutunkat végeztük — adta elő az idősebbik — amikor az országot szélén egy fekete pontot láttunk. Azt hittük, hogy valami csavargó, vagy utas, akit éjszaka ledöntött lábáról az Isten hidege. Odamentünk és láttuk, hogy ez a lengyel pap az. Hóval megdörzsöltük és vudkit öntöttünk a szájába, amire magához tért, de aztán újra elalélt. Nem tudtunk vele mit csinálni, odatámasztottuk hát félig ülő helyzetben az egyik fához és a társam a faluba ment segítségért, hogy elszállíthassuk, én pedig ottmaradtam mellette. Észrevettem aztán, hogy lábnyomai az erdőbe vezetnek. Elindultam mellettük és azok után megtaláltam a komisszárius holttestét. Nem tudtam, hogy halott, megpróbáltam életrekelteni, mert azt gondoltam, hogy ő is csak elalélt a nagy hidegben. Mikor azt láttam, hogy nincs benne élet, visszamentem a lengyel paphoz, de már nem találtam azon a helyen, ahol hagytam. Láttam őt a falu felé szaladni. Valósággal rohant, menekült.

— Hát miért nem rohantál utána te Isten szamara? — kérdezte tőle a csendőrfőnök. — Nem gondoltál arra, hogy a lengyel pap ölhetette meg a komisszáriust?

— De igen, gondoltam én erre — felelte naivan a csendőrlegény. — Különösen amikor eszembe jutott, hogy ellenségek voltak, hiszen aznap délelőtt is egymást korbácsolták itt bent az irodában.

— Mit? Egymást korbácsolták? Ki? — pat-
tant föl helyéről a csendőrfőnök.

A csendőr pedig az orosz embereket jellemző
nyugalommal folytatta tovább vallomását:

— Aznap délelőtt a lengyel paphoz küldött
engem Iszwolski komisszárius. Elhoztam őt
ide és Iszwolski kiküldött a szobából. Hogy az-
tán mit beszéltek, nem tudom, mert mi csak a
nagy lármára rohantunk be. A lengyel pap a
komisszárius korbácsával verte Iszwoiskit.
Ugy csavartuk ki a kezéből. Azt hittük, hogy
utána Iszwolski agyonveri majd Kabyłowiczot,
de az kikergetett bennünket ismét az irodából.

— Hát ennyire jutottatok, hogy egymást kor-
bácsoltátok? — kérdezte a plébánostól a rend-
őrfőnök. — Miért hivatott téged ide Iszwolski?

Kabyłowicz gondolkodott, megmondja-e az
igazat? Megmondja-e, hogy az ok, amiért őt Isz-
wolski elővezettette, a lengyel fiatalok törté-
nelmi oktatása volt? Ha megteszi, sorsán vele
nem enyhít, mert hiszen maga is tudja, hogy
az egész látszat ellene szól és őt a komisszárius
gyilkosának állítja oda. Csak másokat dönt
bajba vele. Előveszik majd hiveit, kegyetlenül
megverik falujának legényeit, sőt egyik-másikat
lázadással vádolva Szibériába küldik. Hazudni
sem akart. Ujra megtagadta tehát a választ:

— Hivatott, de hogy miért, azt meg nem
mondhatom.

— Ejnye de hetykén beszélsz! — ripakodott
rá a csendőrfőnök. — A gyilkosságot tagadod.
Merre jártál, nem akarod megmondani. Arra,
hogy miért voltál itt, megtagadod a választ. Azt

hiszed, hogy ilyenmódon megszabadulhatsz a hóhértől? Tőlem ugyan tagadhatsz. Eleget tudunk már ahhoz, hogy a kötelet a nyakadra csavarhassuk.

Csendőrlegény jött be és jelentette, hogy Kabyłowicz nővére megérkezett. Vanka kisírt szemekkel, támológó léptekkel jött az asztal elé. Fivérére rá sem nézett.

— Igaz-e az, — kérdezte tőle a rendőrfőnök — hogy Iszwolski szerelmes volt beléd és feleségül akart venni?

Vankából előtörtek a könnyek és egész testét megrázta a sirás.

— Igaz! — zokogta. Majd aztán kis idő múlva lecsillapodott és a csendőrfőnök kérdésére előadta szerelmének történetét.

— Szerettük egymást nagyon. Felesége akartam lenni, de bátyám nem engedte. Azt monddta, hogy lengyel leány nem mehet nemzetünk elnyomójának hivatalnokához. Pedig én szerettem Iszwolskit és még most is szeretem őt. Legyen átkozott, aki meggyilkolta! — rikácsolta magából kikelve és kezeit ökölbe szorítva fenyegetőzött Kabyłowicz felé. — Legyen átkozott még akkor is, ha a bátyám volt!

A lengyel pap, aki eddig a hitvallók bátorságával és a vértanuk elszántságával állott vádlói előtt, valósággal összetörve nézett nővérére.

— Vanka! — hörögte. — Hogy beszélhetsz így! Én ártatlan vagyok!

A leány azonban a szerelmesek észbomlottságával rikoltott vissza neki:

— Gyilkos vagy! Bitang vagy! Az én drágaságomnak és boldogságomnak gyilkosa vagy!

Mint egy megvadult macska ugrott bátyjához és körmeit annak arcába mélyesztve, tépni, ütni kezdte őt. A csendőrök léptek közbe és szétválasztották a két testvért. Vankát, aki hisztérikusán sikoltozott és átkozta bátyját, kivezették.

Kabyłowicz ott maradt, vérző arccal, vérző szivvel. Még nővére is gyilkosnak nevezte őt!

Ezalatt megérkeztek Popliha üzletének segédei is. Kihallgatásukkal hamarosan végeztek. Az igazsághoz hiven előadták, mint állított be hozzájuk a gyilkosság napjának délelőttjén a lengyel plébános és golyókat kért a pisztolyába. Elmondották, hogy maga Popliha ajánlkozott a fegyver megtöltésére és előttük rakta be a golyókat, amelyeket előbb egy késsel érdesre vágott. Az egyik legény még arra is emlékezett, hogy mindkét golyóba csillagalakuan szétágazó rovásokat vájt. Éppen azt magyarázták, hogy milyenek voltak ezek a rovások, amidőn jelentkezett a felcser is.

A csendőrfőnök parancsához hiven kivette a golyókat a komisszárius sebéből és elhozta mindkettőt. A vért már letörölte róluk és odatette őket az asztalra. A csendőrtisztek fölkelve helyükről, kíváncsi érdeklődéssel adták kézről-kézre a két golyót. Nagykaliberű revolvergolyók voltak ezek és mindegyiken ott volt a késsel vágott rovátkolás csillagalaku összefutó szálakkal, éppugy, mint ahogy az előbb Popliha és segédei vallották.

— Itt már hiábavaló minden tagadás — átlapította meg a csendőrfőnök. — Kétségtelen, hogy ezek a golyók a lengyel pap pisztolyában voltak és az is kétségtelen, hogy Iszwolski holttestében találták azokat. — Majd pedig Kabylowiczhoz fordulva, még egy kérdést tett hozzá:

— Ezek után is tagadni mersz, te elvetemült hitvány?

Kabylowicz, aki még mindig nővére viselkedésének rettenetes hatása alatt volt, e kérdésre újra visszanyerte bátor öntudatát és határozott hangon válaszolt:

— Ezek a golyók nem az én golyóim, mert én azokat farkasra lőttem ki. Ártatlan vagyok! Nem én gyilkoltam meg a komisszáriust!

— Mégis csak ripókség és elvetemültség! — Bolondnak gondolsz te bennünket, hogy ezek után is hiszünk neked? Te szerencsétlen, csak helyzetedet rosszabbítod, ha nem vallasz töredelmesen! — méltatlankodott magából egész kikelve a csendőrfőnök. — Ilyen gonosztevő még nem akadt kezembe, pedig jó ideje szolgálom a cárt.

A lengyel pap fölemelt fővel felelt:

— Én ártatlan vagyok!

— Azt majd az ördögnek mondd meg, ha a pokolban találkozol vele, mert mi tudjuk bűnösségedet! — fejezte be a vallatást a csendőrtiszt.

Két csendőr lépett elő föltüzött szuronnal és Kabylowiczot elvezették börtönébe.

9. A börtön cellájában.

A kihallgatás után az oratowi csendőrörs foglyocellájába vezették Kabylowiczot. A csendőrőrmester fölzárt a vasakkal pántolt nehéz ajtót és a két szuronyos legény pedig betuszkolta azon a szerencsétlen plébánost. Levették kezéről és lábáról a könnyű láncokat, melyeknek helyébe a börtöncella nehéz béklyóit tettek. Mindkét kezét és mindkét lábát bilincsekbe szorították, amelyeket erős, csörgő láncok kötöttek össze a falba beágyazott horgokkal. Az egyik csendőr Kabylowicz bundáját is elhozta magával és letette mellé a börtöncella egyetlen butorára: a gyalulatlan fapricsre.

— Fölveheted, ha fázol — mondotta neki.

— Hohó! Azt még nem kutattuk át — lépett közbe a csendőrőrmester.

Kezébe vette a kabátot és átvizsgálta annak minden zsebét. A belsőből kicsiny fészület került elő. Az a kereszt, amelyet Kabylowicz állandóan magánál hordott és amelyet a haldoklók ellátásánál is használt. Hány Istenhez térő csókolta már arra utolsó imádását! A durva csendőrőrmester is megpuhult a fészület láttára. Az orosz ember beléje nevelt tisztelettel viseltetik minden iránt, ami Krisztussal kapcsolatos. Szinte megdöbbentve nyujtotta oda Kabylowicznak a fészületet:

— Legalább lesz, aki előtt megbánod bűnöd. Pap létedre ilyen csunyául szegted meg az Isten törvényét. Szégyeld magad!

Kabylowicz mohón nyult a fészület után. Csör-

gött a bilincs láncá és reszketett béklyós keze, amikor átvette. Nézte, nézte az egyszerű fake-resztre szegezett ércetest és észre sem vette, hogy a csendőörök elhagyták celláját és rájalakolták az erős ajtót.

Nem jutott az eszébe egyetlen határozott gondolat sem. Lelke beleolvadt Krisztus látásába és szeméből megeredtek a könnyek. Szívére szorította a keresztet és ráborult a durva fapriccsre. Sirt, sirt keservesen.

Jó ideig folytak a könnyei. Válla megreszketett a zokogás alatt. Végre elcsendesült. Olyan könnyű volt utána, mintha a keresztet hordozó Krisztus szívének békéje költözött volna beléje is. Most már maguktól jöttek a gondolatok. Rendszertelen egymásutánban, de mindenike üdítő és megnyugtató volt.

...A Krisztus ruhátlanul függött ott a kereszten... A tavaszi szél süítve csipdeshette tagjait... Nekem legalább megvan a ruhám, sőt a bundám is... A Krisztus ártatlan volt... Én is ártatlan vagyok... Kezeimet béklyók szorítják... Krisztus kezét a szögek járták át... Itt is kevesebb a szenvedésem... Pedig mindketten ártatlanok vagyunk... Krisztust gunyoló tömeg vette körül. Poroszlók vertek végig rajta, de az ütéseknél jobban fájhatott neki a nézők röheje, szavuk piszkolódása... Engem pedig megvédenek a börtönfalak. Elvették bár szabadságomat, de elzárták tőlem hiveimnek riadt tekintetét és azoknak szemrehányását, akik gyilkosnak hisznek... A kereszt alatt ott állott a boldogságos szent Szűz. Jézusnak talán ez okozta a legagy-

rengetőbb gyötrelmet. Anyja nézte végig a vergődéseit... Én ettől is meg vagyok kímélve... De mi van az édesanyámmal?... Mi lesz vele, ha engem rabláncra fűznek? Kiülhet koldulni a templom elé...

Lelkét fölemelte a szenvedés és az a tudat, hogy ártatlanul, sőt kötelességteljesítése miatt szenved. Tudta, hogy Isten szeretve néz reá, bármennyire megvetik is őt az emberek. Lelke föl-emelkedését azonban lehuzta a földre a családi összeköttetés: az édesanyjára való gondolás. Így vergődött álmatlanul órák hosszat, önmagának biztatgatása és keserves gondok között.

Észre sem vette, hogy este egy csajka levest és egy darab földszinü kenyeret adtak be cellájába. Mióta ült így egy helyzetben? — nem tudta volna megmondani. Csak az a kis világosság mutatta számára az időt, amely cellájának magas, két tenyérnyi, rácsos ablakán a külső napsugárból a piszkos ablakon hozzá beszűrődött.

A napsugár e letompított fényével bejött számára a remény is: Hátha fölébred majd Pawlikowskinak, a császári erdőfelügyelőnek lelkiismerete, amikor meghallja esetét. Talán igazolja őt. Vagy ha Pawlikowski nem, majd Hedwig, a lenygel szolgáló, semmi esetre sem fogja eltűrni, hogy itt a gyilkosság gyanuja miatt fogvatartsák őt, sőt elítéljék.

Milyen furcsa valami is az a remény! Még a legkétségbeejtőbb helyzetben is hoz némi könnyebbülést. Még akkor is, amikor a józan mérlegelő maga belátja, hogy amiben reménykedik, a helyzetén nem változtat semmit Kaby-

lowicz helyzetén sem változtatott volna Pawlikowski tanúsága, sem Hedwig bizonyága. Hogy náluk járt, az még nem döntötte volna meg azt a sok összevágó tárgyi bizonyítékot, amelyet Popliának gonoszsága és az események ellene fölhalmoztak. Hogy ő Pawlikowskinál volt, abból még nem következett volna az, hogy nem találkozhatott Iszwolskival, holott lábnyomai ott voltak a komisszárius holtteste körül. Hogy éjszaka az erdőfelügyelőnél volt, az még nem cáfolta meg annak a két golyónak bizonyosságát, amelyet Iszwolski sebében találtak.

»

Pawlikowski házában keservesen vergődött fekvőhelyén Hedwig, a lengyel cselédleány. Ura már a javasasszonyt is elhivatta hozzá és az reáakasztotta minden lázas bajnak ottani segítő-eszközét, a piócákat. Állapota nem javult, sőt rosszabbodott.

Rettenetes fájdalmak gyötörték. Magas lázban hánykolódott, lélekzete gyors volt, mint a kovácsmester lyukatkapott fujtatójának zihálása. Száraz, süvítő köhögés kinozta és minden roham után mintha a tük egész erdejével szurkálták volna a tüdejét. Megfázott a szánuton, amelyen Kabyłowiczot haldokló urnőjéhez hozta és tüdőgyulladást kapott. A javasasszony ott ült mellette és uj piócacsoportot akart épp karjára kötni, amidőn Hedwig láztól csillogó szemekkel fölült ágyában és Pawlikowskit kérette magához.

— Mit akarsz vele? Most dolga van — kérdezte részvétlenül a javasasszony.

— Papot, papot akarok, mert érzem, hogy meghalok.

A javasasszony otthagya és elindult Pawlikowski felkeresésére. Meg is találta őt hamarosan az erdészlegények szobája előtt, ahol épp utasításokat adott. Amikor hallotta Hedwignek kérését, minden gondolkodás nélkül visszautasította.

— Honnan szerezzek én neki papot? Hiszen az oratowi a börtönben ül. Gyilkos lett a szerencsétlen. Helyette még nem küldött senkit a püspök, a legközelebbi pedig oly sok versztnyire van, hogy holnapig se érnek ide vele. De különben ne szólj neki semmit és valahogy meg ne mondd neki, hogy mi történt az oratowi lengyel pappal. Mondj csak neki annyit, hogy jó, majd elküldünk, csak várjon.

A javasasszony visszafelé indult, de Pawlikowski még utána kiáltott és újból a lelkére kötötte, hogy valahogy csak meg ne mondja Hedwignek Kabyłowicz esetét.

Nem is volt már erre szükség. Amikor viszsza ment a betegnek ágyához, azt már magánkivül találta. Csendesen nyöszörgött, néha fölfölsivított a fájdalomtól, majd meg kiáltozni kezdett, farkast, szánt, lengyel papot emlegetett zavart összevevisszaságban.

Bekövetkezett a krízis, amelyet a hűségese Hedwig ezen a földön nem élt túl. Kabilowicznek ez a gyöngye reményszikrája is szétfoszlott anélkül, hogy tudta volna.

10. A földi ítélet.

A vizsgálat befejezése után szokott lassuságával haladt előre az orosz igazságszolgáltatás munkája. Jó egynéhányat aludt rá a csendőrfőnök, amíg letisztáztatta a jegyzőkönyveket. Aztán fölterjesztette a kerületi törvényszékhez, ahol az ügyész hasonlóképp nem tartotta valami sürgősnek az ügyet.

Több mint két hete szenvedett már Kabylowicz az oratowi fogolycella magányában. Nem engedtek hozzá senkit. Séta, egészségi ellenőrzés, — a mai modern börtönök hasonlóságai, — mind ismeretlenek voltak akkor és ott. Egyedülléte örökös egyformaságába csupán a börtönőrnek napi háromszori megjelenése vitt némi változást. Kora reggel nyitott be hozzá először. Egy nyirfasöprűt hozott, hogy azzal kitakaríthassa a cellát. Azután még kétszer, amikor a szűkös rabkosztot beadta neki. Na meg aztán változás volt még az is, amint reggel a börtön mocskos kis ablakán beszűrődött a világosság és este elszürkült, elsötétedett.

Kabylowicz zsolozsmakönyvét kérte. Anyját is szerette volna látni, de mindkettőt megtagadták tőle.

A harmadik héten szokatlan időben fölnyílt a cellájának ajtaja. A börtönőr a püspöki vikáriust engedte be rajta. Zavartan állott meg a hatalmas termetű öreg pap a cella közepén és látzott viselkedésén, hogy nem tudja mivel is kezdje a beszédet. Arcán az iszonyat és idegesség tükrözött vissza, midőn végignézett Kabylowicznak le-

soványodott, a fogságban kuszaszakálluvá rendetlenedett alakján. A legjobbnak látta, ha hivatalosra fordítja a beszéd alakját:

— A plébánia ügyeit vizsgálom felül és ezzel kapcsolatban szükségessé vált, hogy néhány dologra vonatkozólag kérdést intézzek önhöz. Bűnét nem érintem. Mihelyest az állami igazságszolgáltatás letárgyalta esetét, a tárgyalás rezultátumai alapján a kánonok értelmében az egyházi bíróság is ítéletet fog majd mondani ön fölött. Hiszem, hogy azóta magábaszállott és megbánta fölhevülésében elkövetett szörnyű tettét. Másképp nem tudjuk megérteni azt, amit cselekedett. Megfontoltan ilyesmit pap ugyanis nem tehet, csak az indulat ragadhatja ily mélyre.

Kabyłowicz sápadtan állott előtte. Hallván, hogy egyházi fellebbvalója is bűnösnek tartja, föltámadt benne a papi önérzet, kihuzta magát és magasra emelve fejét, reszkető, rekedtes hangon fölkiáltott:

— De én ártatlan vagyok!

Nem folytathatta tovább. Erőt vett rajta a fájdalom. Két béklyós kezét arcához szorította, rádőlt a fapriccsre és sirni, zokogni kezdett keservesen.

A vikárius szótlanul nézte végig. Ártatlanságában ő nem hitt. Hallotta esetét, sőt olvasta a kihallgatási jegyzőkönyveket is, melyekben a tárgyi bizonyítékok világosan igazolták a lengyel pap bűnösségét. Szinte meghökkent hát, amikor ilyen határozottan hallotta az ártatlanságának hangoztatását. Nemcsak meghökkent, hanem megundorodott. Ennyire elvetemültnek

mégsem gondolta volna ezt a papot, hogy amikor gonosz cselekedete kézzelfoghatólag beigazolást nyert, még ártatlanságát merje hangoztatni. Nem, ez már a lesülyedésnek legutolsó foka, amikor valaki a nyilvánvaló igazság ellen így tusakodik, tagad. Szótlanul leste, hogy Kabyłowicz zokogása megnyihüljön, de percekig hiába várta. Szinte türelmetlenül fordult hát hozzá:

— Majd elintézek még egyetmást, ami a plébánia átadása körül szükséges és aztán visszajövök. Addig remélem le fog csendesedni, sőt azt is várom, hogy a mostani érthetetlen tagadását az alázatos bűnösnek teljes bevallása fogja majd követni.

Kopogott a cella ajtaján, melyet tüstént kinyitott a folyosón várakozó börtönőr és távozott.

Ugy jó két óra múlva ismét visszajött a püspöki vikárius Kabyłowiczhoz. Látszott, hogy meg van indulva. A plébánia könyveit, számadásait a legnagyobb rendben találta és akivel csak beszélt a hívek közül, valamennyitől mint az élet-szentség, a szeretet és a lengyel hazafiság példaképét hallotta emliteni Kabyłowiczot. Meghatotta lelkét a plébánosnak agg édesanyja is, aki szólni sem tudott fiáról, csak sirt, sirt.

Az oratowi plébánossal való tárgyalást ismét a hivatalosság száraz és formákba szorított hangján kezdte meg. Kabyłowicz már teljesen lehiggadt, sőt a martirok nyugodtságával adta meg a választ a vikárius kérdéseire. Mikor aztán készen voltak, a püspöki helynök bucsut akart venni tőle.

— Fiam, a lelke üdvösségére gondoljon most már elsősorban. A papi élet és munka lehetőségét már elveszítette. Nemcsak nem használhat többé Krisztusnak és a lelkek ügyének, hanem ha száz évig élne és mindennap tíz keresztet hordozna a Golgotára, sem tudná jóvátenni azt a botrányt és lelki kárt, amelyet okozott. Térjen magába. Ne mulassza el, hogy mielőtt elviszik innét rettenetes tette színhelyéről, hivei előtt kijelentse véres cselekedetének bánatát. Mondja meg csak nekik őszintén, hogy lesülyedt és kérje őket: ne tekintsék az ön bűnét Krisztus ügye hibájának.

Kabyłowicz nyugodtan hallgatta végig ezt az intelmet. Lelkét marcangolta a tudat, hogy ezen a földön senki sincs, aki ártatlanságát elhinné. Lehajtottá fejét és csendes, megadó hangon szólt a vikáriushoz:

— Méltóságos uram, illetéknépen ma már abban az örömben sem részesülhetek, hogy a kegyelemmel töltekezhessem. Napok óta vártam Méltóságod megjelenését és vártam, hogy szentgyónásomat elvégezhessem és az Ur testét magamhoz vehessem. Ugy látom, ez nagy nehézségekbe ütközik. Én ugyanis a gyónásban sem mondhatok mást, mint amit így mondok Méltóságodnak: ártatlan vagyok. Tudom azonban, hogy a látszat teljesen ellenem szól és megértem Méltóságodnak paptársi intelmeit. Nem is vitatkozom. Ne is feleljen szavaimra Méltóságod, csak annyit mondjon még, akar-e meggyóntatni? Elhiheti, nem becsapásra akarom föltárni lelkemet. Hiszen mit segíthet Ön rajtam? Nekem ezen a földön már

senki, de senki sem segíthet. Engem elítélnek, bűnhődni fogok és Istenen kívül ezen a földön csak két ember fogja tudni, hogy ártatlanul bűnhődök: én és az a gyilkos, aki megölte Iszwolskit. Még az anyám is gyilkosnak gondol.

A vikárius legnehezebb papi kötelességének végzésére, a gyóntatásra, leült a fapriccsra. A rab pedig térdreborult előtte és elkezdte vallomását ...

Kabylowicz kiöntötte lelkét a szentgyónásban és a vikárius meghatódottan hallgatta őszinte vallomását. Most már nem kételkedett többé ártatlanságában.

Mikor készen voltak, mindkettőjük szemében könnyek csillogtak. Kabylowiczében a boldogságé, a vikáriusében a meghatottságé.

— Holnap reggel is itt leszek még fiam — mondotta Kabylowicznak — és akkor majd elhozom Önnek a legméltóságosabb Ol-táriszentséget. Erősítse az majd meg, hogy össze ne törjön a szenvedésben, hanem Krisztus martírjához méltóan viselje nagy, nehéz keresztyét.

Végre a hatodik héten megérkezett a parancs, hogy Kabylowiczot a közeli törvényszék székelyére vezessék tárgyalásra. Könnyebb láncokat hurkoltak kezére és lábára, kocsira ültették és két szuronyos csendőr között megindultak vele. Oratow utcái néptelenek voltak. Ahol a ház előtt tartózkodott valaki és meglátta a szomorú kocsit, azonnal hátatfordított, bement lakásába. A „gyilkos“ papot még látni sem akarták. A jó lengyel hivek, katolikusabbak és vallásosabbak voltak

annál, hogy bántalmazták őt, aki szerintük annyira mélyre süllyedt, de mégis csak papjuk volt.

A törvényszéki tárgyalás hamarosan megtörtént. Nem sok okot kellett ottan kifejteni. Bizonyíték bizonyíték mellett állott. Popliha, a csendőrlegények, Kabylowicz nővére megismételték valamásaikat, a két, késsel bevagdalt golyó pedig tárgyilag is kétségtelenné tette a lengyel pap bűnösségét. Popliha és segédei bizonyították, hogy ezeket a berovátkolt golyókat a gyilkosság napjának délutánján szemök előtt fojtották bele Kabylowicz pisztolyába, az oratowi felcser és a csendőr pedig bebizonyították, hogy ugyanezeket a meggyilkolt komisszárius testéből szedték ki. Kabylowicz semmit sem tudott felhozni mentségére. Szinte gépiesen ismételgette minden kérdésre:

— Én ártatlan vagyok!

Meghozták az ítéletet is. Életfogytiglan Szibériába való száműzetésre szólott. A tárgyaláson résztvett a püspök kiküldötte: a vikárius is. Ő tudta, hogy Kabylowicz ártatlan, de az összevágó bizonyítékok ellenében tehetetlen volt. Amit pedig tudott, nem hozhatta föl, mert a gyónásból tudta.

Az ítélet hamarosan jogerőre emelkedett és Kabylowicz sejtette, hogy nemsokára Moszkvába fogják majd szállítani, ahonnan minden hónapban megindítják az elítéltek százait Szibéria felé. Előbb azonban még valami rettenetesen kellett átesnie.

A törvényszéki ítéletet és a tárgyalás jegyzőkönyvét megkapta püspöke is. A törvények értel-

mében néki is el kellett járnia vele szemben. Az aktákból és az ott fölemlített bizonyítékokból Kabyłowicz bűnössége emberileg kétségtelen volt. Az ítéleten pedig az Egyháznak változtatni nem állt módjában. Megindították hát ellene az egyházi bíróság előtt is az eljárást és a törvények értelmében elrendelték degradálását, vagyis lefokozását. Kabyłowicz teologiailag képzett ember volt. Tudta, mi vár rá és ismerte annak a rettenetes szertartásnak részleteit is. Az ő számára ezen a földön azonban már nem maradt egyéb hátra, mint tünni és Jézusban való szeretettel elviselni a földi bíróság és földi igazságszolgáltatás embereinek tévedő gyengeségeit.

Egyik napon megjelent börtönében a püspöki vikárius. A szentszék jegyzője, két tanu és egy szolga követték őt. Az utóbbi nagy csomagot hozott.

A vikárius szeretettel ölelte meg szerencsétlen paptársát és ő, aki már harmadiknak tudta, és biztosan tudta, hogy ártatlan, de a gyónási titoktartás lepecsételte száját — így szólott hozzá:

— Légy erős, szerencsétlen fiam és gondold Krisztusra!

Kipakolták azt a két hatalmas csomagot, amelyet a szolga hozott. A vikárius püspöki diszbe öltözött, a másiktól pedig miseruhát vettek elő és abba pedig Kabyłowiczot öltöztették föl. Megkezdődött ez a szívbemarkoló szertartás.

Fölolvasták az ítéletet, amely Kabyłowicz plébánosra a lefokozást mondotta ki. Ott állott teljes papi ornátusban, kezében a kehellyel a vikárius előtt. Ez egymásután vette el tőle papi méltósá-

gának jelvényeit: a kelyhet, a kazulát, stólát, a manipulust, misemondó-inget, vállkendőt, végül a reverendát. Kicsiny késsel jelképesen megkaparta két ujját, amelyet egykor a fölszenteléskor a püspök szentelt olajjal kent meg. Lenyirták haját és rabruhába öltöztetvén, a szertartáskönyv szavaival átadták a börtönfelügyelőnek, mint a világi hatalom képviselőjének.

Kabylowicz állott, egy szót sem szólott. Már nem is sirt, sőt szemei mintha csillogtak volna. Valahova a magasba nézett és ki tudja kit látott? Bizonyára Krisztust, az ártatlan vértanuk Istenét.

A vikárius azonban nem birta türtőztetni könyveit. Most már ő zokogott és mégegyszer megölelte, megcsókolta a már darócruhás rabot:

— Isten veled fiam és légy erős!

Közvetlenül a Szibériába indulás előtti napon még egy látogatót kapott a volt oratowi lengyel pap. Szegény, töpörödött, kisírtszemű öregasszony kereste föl: az édesanyja.

Alig beszéltek, csak egymást átölelve tartva sirtak keservesen. Kabylovicz, aki már teljesen beletörődött sorsába, sőt égi erővel fölvértezve, büszkén viselte azt, ismét sirni tudott, sőt zokogott.

Nem kellett szégyenkeznie. Hiszen még Krisztusnak is és még a keresztnek gyötrelmei között is gondját képezte édesanyja. De az a Krisztus Szent Jánosra tudta hagyni a Szüzanyát, ő pedig csak a templom előtti koldus helyét bírja adni neki.

A vértanu lelki fölemelkedésébe belekapaszkodott ez a földi kéz: az édesanyáé. De nem huzta le, hanem még jobban fölemelte, mert megketőzte az áldozatát. Le kellett mondania ártatlanul az egész világról, sőt — édesanyjáról is.

Másnap megindultak Szibéria felé. Sorba tereltek a rabokat, köztük Kabylowiczot is.

Durva darócruha volt mindannyiukon, mellükön pedig ráfestve a szám, — mert ettől a naptól kezdve többé nem volt nevük. Kabylowiczot 974-nek hívták.

A törvényszék előtt nagy csoport várta indulásukat: rokonaik. A 974-es szám megállott egy pillanatra, hogy bucsut intsen egy siró öregasszonynak, de a kísérő kozák fegyverével oldalba vágta őt:

— Mars!

És megindultak a szibériai ólombányák felé ...

11. Megkerül a tettes.

Majdnem tíz év telt el azóta, hogy Kabylowiczot, az ártatlanul elítélt, szerencsétlen lengyel plébánost rabláncra fűzték és a szibériai ólombányákba vitték örökös rabmunkára ...

— Nem bánom én, ha a félkaromat is kellene otthagynom, de megfogom a gazembert! Jaj neki, ha a markomba kerül! Letöröm mind a két kezét!

Feldühödve beszélt el az oratowi erdőfelügyelő egyik legénye gazdájának, hogy az éjszaka ellopta valaki ablakából az oda kitett élelmiszerét.

Hetek óta kisebb lopás kisebb lopást ért azon a tájon. Bent a községben hol itt, hol amott kelt valaminek lába; kint az erdőben Pavlikowskinál is egymásután veszett el hol ez, hol pedig amaz. Eleinte a baromfiból tűnt el egy-két darab. Akkor még rókára gyanakodtak és figyelték is a baromfiudvart éjszakánként, de hiába. A következő héten az éléstár ablakát törte föl valaki és onnét vitt el egyet-mást. Most meg az erdészlegények holmijára is kivetette szemét a titokzatos tolvaj, de, ugylátszik, embereire talált. A megkárosított erdészlegény bejelentette Pavlikowskinak, hogy egyik társával együtt az éjszaka lesbe fognak állani és folytatják ezt mindaddig, amig meg nem csipik a gazt.

Pavlikowski tudomásul vette elhatározásukat. Ő már bizony az utóbbi évek óta nagyonis csendes ember volt. Felesége elhalálózása után magára maradt. Ugy ez a csapás, mint valami lelkén rágódó féreg, mindinkább jobban és jobban megörölték erejét. Valósággal megrokkant. Kedélye teljesen letört, néha napokon át nem szólt senkihez egy szót sem, ült, maga elé meredt, csak néha sóhajtozott fájdalmasakat. Amikor aztán magában volt, összekulcsolta kezeit, megeredtek a könnyei és hangosan imádkozni kezdett:

— Jézusom, irgalmazz nekem, a Te hűtlen fiadnak!

Most, az élete végefelé, föltámadt benne a lelkiismeretfurdalás. Annak idején megtagadta Krisztusnak igaz Egyházát, otthagytá nemzetét, csak azért, hogy jól jövedelmező állást kaphasson az

oroszoknál. Most már, amidőn a sir felé botorkált, annak a csodálatos fénynek sugárzásában látta az itteni életet, amely a tulvilágról árad. Belátta azt is, hogy nem használ az embernek semmit, ha az egész világot megnyeri bár, de lelke nem találja meg boldogságát és nyugalját.

A semmi után sem érdeklődő közömbösségével vette tudomásul, amikor jelentették neki a lopásokot. Ő már nem sokat törődött azzal, ami körülveszi, ami földi. Arra sem volt ellenvetése, hogy az erdészlegények lesbeálljanak a tolvaj lefűlésére.

Este a két erdészlegény ügyes buvóhelyet készített a baromfiórhoz közel, a tüzelőfák között. A hatalmas hasábokat uj ölekbe rakták. Keresztalakba formálták ezeket az öleket, úgy, hogy a középső rész üresen maradjon. Ide aztán bebújtak, ahol kényelmes helyük volt és környöskörül jól szemügyre vehették az erdészház egész környezetét.

Az első éjszaka nem történt semmi sem. Türelmüket azonban ez nem vette el, sőt fokozta dühüket.

— Azért is elbánunk a bitanggal! — mondták elkeseredetten.

Másnap ismét lesbeállottak. Szép, holdfényes éjszaka volt, az erdő tavaszi pompájában zöldelt, szél nem mozgatta a leveleket, csendesség ült a tájon. A csillagok állásából úgy látták, hogy éjfél már elmúlt. Az egyik erdészlegény suttogva szólt oda a társához:

— Alexandrovics! Ugylátszik, ma is hiába várunk.

A lesbenálló másik erdészlegény, — éppen az, akinek elemózsiáját ellopta a titokzatos tolvaj, — egyik kezével csendet intett, a másik kezével pedig az erdő széle felé mutatott.

Sötét emberárny bontakozott ki onnét. Lassan, óvatosan jött, vigyázva lépkedve, nehogy zajt verjen.

Kiért az erdőből az erdészlak gazdasági udvarát elválasztó kis tisztásra. A holdfénynél egészen jól látták alakját. Rongyokba burkolódzott, ványadt, sovány kis emberke volt, lelógó bajusszal, néhány szál gondozatlan szakállal. Lába rongyokból csavart bocskorba volt szorítva, ami ruha pedig rajta lógott, cafatokból és egymásra vetett foltokból állott.

Óvatosan körülszemlélt és amidőn nem látott senkit sem, gyorsabbra fogta lépteit és egyenesen az erdészlak baromfiólja felé tartott. Mindkét kutya ott volt körülötte, de meg sem ugatta, sőt viháncolva körülugrálta. Ugylátszik, ismerték már régebbi időről és barátságot köthettek vele.

— Hagyjuk, amig megkaparintja a zsákmányát és aztán üssünk rajta. Így legalább tetten érjük — susogta az egyik erdészlegény a másíknak.

Valóban így is tettek. A csavargókülsejü tolvaj ügyesen tolta félre az ólnak reteszét és aztán bekémelve az ajtón, hirtelen fölnyult. Látszott, hogy tapasztalt és ügyes már ebben a mesterségben. Markával elkapta az egyik tyuknak a nyakát, azét, amelyik épp a közelben ült és a zajra fölriadt. Még csak nem is nyikkanthatott.

A lesbenálló erdészek egyike vállhoz emelte puskáját és célzott. Rosszul jött azonban lövésre a csavargó alakja, mert a kinyitott ólajtótól csak condrájának egy-két foszlányát láthatta. A lövés eldőrdült, de ugylátszik, nem talált. A tolvaj az első pillanatban meghökkenve állott meg, majd eldobva zsákmányát, macskaügyességgel tartott az erdő széle felé. Egy-két ugrás és elérte az első fákat. Még egy golyót küldtek utána az erdészlegények és aztán kiugorva rejtekhelyükből, ahogy csak lábuk birta, az erdőbe iramodtak. A fák között körülnéztek, de a lombok eltakarták az eget és sűrű sátrukon csak itt-ott talált utat a holdsugár. Az egyik jobbra, a másik balra tartott, de néhány percnyi kutatás után belátták, hogy így nem mehetnek semmire.

— Alexandrovics! Gyere csak ide! — kiáltott az egyik erdészlegény. A másik azt hitte, hogy társa nyomára jutott a tolvajnak s néhány pillanat alatt ott volt.

— Így nem érzük el a bitangot — szólott az első, az öregebbik és ügyesebbik. — Menjünk vissza és aztán a kutyákkal utána!

Így is tettek. Az erdészlakban előkerítették a két vadászkutyát, rávezették a tolvaj zsiványának nyomára és aztán elengedték őket. Az okos jószágok megértették, hogy miről van szó. Ugylátszik régóta ismerték már ezt a csavargót és a házhoz tartozónak gondolták, mert az éjszaka meg sem ugatták. Most azonban, hogy gazdáik a nyomára uszitották őket, földretartott orral, szűkülve indultak utána.

Jó órája tartott már ez a hajsza, amidőn

a Vörös-erdő szélén a két kutya dühös ugatása jelezte, hogy megfogták. A két erdészlegény arrafelé tartott. A csavargó azonban ügyesebb volt. Báránybórsapkáját az egyik kutyának dobta oda, a másiknak a válláról lekerített rongyos köpenyeget adta zsákmányul, maga pedig a cserjésen keresztül az országut felé menekült.

Az erdészlegények azonban az üldözésben kifáradva és megdühödve, rövidre akarták fogni sorsát. Mindketten vállhoz emelték a fegyvert, céloztak és ugyszólván egyszerre nyomták meg a ravaszt. A csavargó megállt, két kezét fölemelte és aztán elvágódott a cserjésben.

Odarohantak hozzá és vizsgálni kezdték a mozdulatlan alakot.

— Uglátszik ez se lop már tyukot! — szólt az egyik és lábával kissé megbökte a földön heverő tolvajt.

— Sem szalonnát! Befellegzett a bitangnak! — toldotta meg a másik, épp az, akinek élelmszerét néhány nap előtt ellopta.

— Hagyjuk itt, majd aztán reggel jelenteni fogjuk — indítványozta a fiatalabbik.

Szavába azonban fájdalmas nyöszörgés vágott bele.

A tolvaj magához tért. Fölemelte fejét, körülnézett, majd aztán föl akart ülni, de a rettenetes fájdalomtól fölordított. Mindkét golyó a hasába talált és sebe borzasztóan sajgott.

— No, bitang! Kellene tyukpecsenye? — rivallt rá a fiatalabbik.

Az öregebben azonban több volt az emberség.

Lehajolt hozzá, hogy megvizsgálja sebet. Megtalálta mindkét golyónak a helyét és látta, hogy menthetetlen.

— Hát ennek bizony befellegzett — mondotta részvétlenül. — Nem adok neki két órát és begebéd. — Majd pedig felállva, körülnézett.

— Már a második ember hal meg pont ugyanezen a helyen, — mondotta kissé megilletődve.

— Hogy-hogy? — kérdezte erdésztársa.

— Épp akkor kerültem ide szolgálatba, amikor itt az erdőszélen halva találták az oratowi rendőrkomisszáriust. Az itteni lengyel pap gyilkolta meg. Magam is megnéztem és épp ennek a bokornak a tövében feküdt, ahol most ez a gazember nyujtózkozik.

A sebesült tolvaj felhörkent... Az erdészek azt gondolták, hogy vége van és lehajoltak hozzá. Arca rettenetesen eltorzult. Ugy vélték, hogy a pokoli fájdmaktól ilyen. A sebesült fölnyögött:

— Víz! Szomjazom.

— Mit csináljunk vele? — kérdezte az idősebb erdészlegény. — Itt csak nem hagyhatjuk? Bár megérdemelné. Haza sem vihetjük.

— Maradj itt, — indítványozta a másik, — én majd besietek a faluba és onnét kocsit hozok. Ha már megbüntettük, ne hagyjuk elpusztulni, mint a lebunkózott veszett kutyát.

Ugy is tett. Elindult Oratow felé. Ezalatt társa leült a sebesült mellé, aki egyre hangosabban beszélni kezdett:

— Igen, itt volt!... Iszwolski!..., Kabyłowicz...

Az erdész az orosz parasztok csendes nyugal-

mával hallgatta. Véleménye szerint segíteni nem tudott rajta, okosabbat tehát nem tehetett, mint-hogy bevárja a kocsit, amelyért társa elment. Nem is kellett sokáig várnia. Megérkezett. Vele együtt jött mindjárt a csendőrörs egyik legénye is. Föltették a kocsira és elindultak vele az oratowi csendőrlaktanya felé. Amint odaértek, bevitték az őrszobába és lefektették a padlóra. A csendőrörs vezetőjének elmondotta az esetet az egyik erdészlegény, jegyzőkönyvet vettek föl róla és aztán hazatakarodtak.

A sebesültet megvizsgálta a közben odahívott felcser is, de életéért nem adott egy pipadohányt sem.

— Ez sem éri meg a delet! — mondotta és legyintve kezével, megindult kifelé.

A felcser tapaszt tett a sebre és aztán bekötötte. Amikor kész volt vele, figyelmeztette a csendőröket:

— Ha a vallomására szükségtek van, hát csak hamarosan szedjétek ki belőle, mert bizony ez nem sokáig látja már az Isten napvilágát!

A csendőrkommiszárus már e figyelmeztetés nélkül is épp hozzá akart kezdeni vallomásának felvételéhez. Elővette a papirost, asztalhoz ült és hivatalos komolysággal megkezdte munkáját:

— Hogy hívnak? — kiáltott rá a sebesültra.

Az abbahagyván nyöszörgését, csendesen válaszolt:

— Popliha Mihály.

Hogyan került ide Popliha?

Kabylowicz elítéltetése után Popliha feleségül

vette Vankát, a lengyel pap hugát. Ez még mindig Iszwolskit, a meggyilkolt komisszáriust szeretete, de hát szíve érzelmét letörte az élet. Bátyját elvesztvén, anyjával együtt támasz nélkül állott a világban. Mit tegyen? Hozzáment a gazdag Poplihához.

Popliha nem maradt oratowi boltosnak. Alig egy évre rá feladta üzletét és bejutott az orosz csendőrséghez. Pénze volt, amivel kinyithatta azokat az ajtókat, ahol az orosz hivatalnokok kinevezésének ügyét intézték. Vallása nem volt nehézség, hiszen görögkeleti volt ő is. Igaz, hogy oláh, hát hamarosan átvedlett görögkeleti orosz-nak. Ő tudta, hogy mit csinál. Azt a pár ezer rubelt, melybe csendőrkommiszáriusi kinevezése került, majd behozza, csak egyszer hivatalba jusson. Ott a vagyonszerzés szabad lehetősége nyílik majd meg számára. A hivatalos pénzek elszámolásának sok módja van, aztán meg a bajba jutott emberek is könnyen nyitják meg erszényüket.

Attól kezdve, hogy elfoglalta komisszáriusi hivatalát, minden tevékenységét pénzszerzésre irányította. Alig volt annak a kerületnek már parasztja, aki valami ürügy alatt ne került volna be fogdájába. Igaz, hogy ennek az ajtaja könnyen is kinyílt számára. Csak pénzzel, jószággal, terménnyel kellett megtörni Popliha csendőrkommiszáriusnak szigorúságát. Az átutazók ügye sem volt a legtöbbször rendben. Popliha komisszárius hol gyanusnak találta őket, hol pedig gonosztevőket vélt felismerni bennük és a cár igazságossága nevében ottmarasztotta egyik-mási-

kat, amig csak pengő rubelekkel meg nem győzték őt ártatlanságukról.

Vankának élete hamarosan pokollá változott mellette. Popliha inni kezdett és ha felöntött a garatra, rendesen feleségén töltötte ki indulatát. Ilyenkor aztán ütötte-verte szegény asszonyt. Egyszer vérbenforgó szemekkel, részegen jött haza. Ujra elkezdte brutalitását. Vanka kifogyott már türelméből és viaszszólt neki. Ez kellett csak Poplihának! Mint a vadállat rontott a szerencsétlenre, ütötte, verte, földredobta és rágázott. Az asszony épp fejlődő életet hordozott a szíve alatt és harmadnapra belehalt sérüléseibe. Popliha nem sokat törődött vele, ő már ugyis más asszonyt szemelt ki magának.

Az öreg Kabyłowicznét, Vanka édesanyját is hamarosan kitette az utca közepére.

A szerencsétlen sokat szenvedett öregasszony összeszedte kis motyóját és elindult Oratow felé. Az élet nyomorusága semmi volt ahhoz a keserűséghez képest, amit akkor érzett, amidőn az oratowi templom oltárára nézett. Annál az oltárnál állott egykor, mint Oratow papja, az ő fia. A jó lengyel nép irgalmas volt hozzá és bőven adta annak a sokat szenvedett matrónának az alamizsnát. Nem sokáig tehetette azonban, mert Kabyłowicznét hamarosan megváltotta Isten ennek a földnek szenvedéseitől.

Popliha amivel vétkezett, azáltal bűnhődött is. Egy gazdag utast fogatott le kémkedés gyanúja címén. A nála talált pénzt irnokával együtt szedte el, hogy majd később, amikor szabadonbocsátották a közben ártatlannak minősített

utast, megosztotznak rajta. Poplihában azonban még a zsványbecsület is kihalt. Amikor az osztzkodásra került a sor, megcsalta cinkostársát. Ez aztán bosszúból leleplezte. Nem kellett sokat vádaskodnia, Poplihát ugyanis rossz szemmel nézték fellebbvalói. Nem tudták neki megbocsátani, hogy oláh és nem orosz. Kapóra jött hát az alkalom. Hamarosan lefolytatták ellene a vizsgálatot és állásából elcsapták. Nemcsak hogy elcsapták, de még börtönre is ítélték. Popliha három esztendőt töltött kényszerszolgálatában. Ezalatt egészen letört. Amikor kikerült, sehol sem tudott elhelyezkedni. Régi szenvedélye, az iszákosság, még jobban elhatalmasodott rajta és züllött, züllött fokról-fokra, amíg végre közönséges csavargó tyuktolvaj lett belőle.

Igy került vissza Oratowba és a Vörös-erdő szélére, ahol elérték őt az erdészlegények golyói.

— — — — —
A csendörkomisszárius részvétlenül írta be a jegyzőkönyvbe Popliha nevét. Ő csak néhány éve tartózkodott Oratowban és nem sokat tudott az előző esztendők történetéből. Részvétlenül, mesterségszerűen folytatta a jegyzőkönyv írását:

— Ki is a panaszos? — fordult az egyik csendörlegényhez.

— Pawlikowskinál, az erdőfelügyelőnél lopott, — felelte a csendörlegény — hát akkor őt kell beírunk panaszosnak

— Tehát Pawlikowski Pál, cári erdőfelügyelő.

Popliha arcába élet jött ennek hallatára. Szeme fölcsillant és vonásaiból a gyűlölet tükrözött.

— Pawlikowski? A cári erdőfelügyelő? Ő a panaszosom? — kérdezte.

— Igen bizony — felelt rá a csendörkomisszárius — és valld be gyorsan, hogy mit tettél ellene, mert hamarosan a pokolba ráncigálnak az ördögök!

Az egyik csendörlegény meg még hozzátoldotta vallomásra biztatoul:

— Hogy az ebédedet a pokol tüzén melegítettél már Lucifer, az olyan szent igaz, mint hogy a nap süt az égen.

Popliha elhallgatott. Szeme a levegőbe meredt, melle zilált, kezét ökölbe szorította és látszott rajta, hogy rettenetes indulatok dulkak belsejében. Végül aztán arcára ördögiesen kárörvendő kifejezés ült ki és hangját megerőltetve kezdte a vallomást:

— Pawlikowski? A cári erdőfelügyelő? Ő a panaszosom? No majd adok neki panaszt! Magam is érzem, hogy megdöglök, de ő is megemlegeti ezt a napot! Biztosan ő uszította rám a legényeit. Jaj legyen hát neki. Vallani fogok. Irjátok!

A csendörkomisszárius alig győzte aztán tolla iramával azt, amit Popliha diktált neki.

— Először is bevallom azt, hogy gyilkos vagyok. Én öltem meg tiz esztendővel ezelőtt a Vörös-erdő szélén Iszwolski csendörkomisszáriust. Szerettem Vankát, a lengyel papnak hugát, aki azonban Iszwolskihoz akart férjhezmenni. Kihallgattam a lengyel papnál egy beszélgetést. Pawlikowski küldte oda szolgálóját, hogy jöjjön el haldokló feleségéhez. Mert hát tudjátok

meg és irjátok le, hogy Pawlikowski méltatlanul eszi a cárnak kenyerét. Igazhitű orosznek hazudja magát, pedig hát a svábák katolikus papját vitette házához. Irjátok csak meg ezt és jelentsétek a feljebbvalóinak, hadd csapják el a bitangot. Én mondtam meg Iszwolskinak, hogy a lengyel papot hol várja Pawlikowszki szánja. Ő odaállt lesbe, hogy maga lássa.

Popliha melle mindinkább zilálni kezdett, arca elhalványodott és vonásait eltorzította a fájdalom. Kapkodva, ropszodikusan adta elő további vallomását:

— Aznap délután beállított boltomba a lengyel pap. Golyókat kért a pisztolyába... Adtam neki és a segédek előtt magam töltöttem meg a pisztolyt. A golyókat még késsel megjegyeztem... Este aztán ugyanilyen megjegyzett golyókkal megtöltöttem a magam pisztolyát és Iszwolszki után lopódtam. Hamarosan rátaláltam a Vörös-erdő szélén... Amikor Kabyłowicz elment a szánal, hátulról lelöttem Iszwolskit... A csendőrség előtt aztán ellene vallottam...

A csendőrkommiszárius és legényei megbor-zadva hallgatták ezt a vallomást.

Popliha azonban még nem hagyta abba.

— Hívjátok ide Pawlikowszkit, hogy a szemébe mondjam, hogy alattomban a lengyelekkel tart... Hogy a lengyel papot vitette magához... Hogy becsapta a cárt... Hogy nem igazhivő...

A csendőrkommiszárius valóban eleget is tett Popliha kívánságának. Egyik legényét szánnal elküldte Pawlikowszkiért. A gyorsiramu jármű nemsokára meg is érkezett. Popliha még élt, itt-

ott felordított a fájdalomtól, de szemei tűzben égtek.

Amint belépett Pawlikowszki, Popliha minden erejét összeszedve ráordított:

— Te jelentettél föl, te gazember? Te lövettél le a legényeiddel, te betyár? Megkeserülöd ezt a napot! Nem leszel te sokáig erdőfelügyelő! Elcsapnak, hiszen katolikus vagy!

Pawlikowszki értelmetlenül hallgatta ezeket a kitérőket. A csendőrkommiszáriushoz fordult, aki röviden elmondta neki a tényállást. Megmondta neki, hogy Popliha azzal vádolja, hogy elhagyta az állami tisztviselőnek kötelező vallást, a görögkeletit, lengyel papot hozatott a házába és most azért hívatta, hogy szembesítse a haldoklóval és e szembesítés alapján tegyen jelentést fölöttes hatóságainak.

Pawlikowszki csendesen állt a csendőriroda közepén. Előtte feküdt a földön a halállal vívódó Popliha. Végignézett rajta, majd azután lehorgasztotta fejét. Utána fölnézett a csendőrkommiszáriusra és halk, reszkető hangon kezdett beszélni.

— Amit ez a szerencsétlen mond, az nem igaz. Nem tagadom, hogy annakidején elhoztam a lengyel papot haldokló feleségemhez. Az Krisztus igaz egyházába térve akart meghalni, amelyet velem együtt elhagyott. Én azonban akkor még jobban ragaszkodtam a cári álláshoz, mint a lelkem üdvösségéhez. Mondom, nem igaz, amit ez a szerencsétlen a multa vonatkozólag mondott. De a jelenre nézve igaz. Illetve a jövőben lesz majd igaz. Mert én valóban visszatérek

nemzetem és atyám egyházába, az egyedül üdvözítő katolikus hitre. Rettenetes az, amit én az utóbbi években lelkemben átszenvedtem. Lelkiismeretem mardosása pokollá tette az életemet. Nem bánom, akármilyen lesz velem, de igenis én ismét katolikus leszek.

Popliha már nem hallhatta ezeket. Szeme fényessége elfakult, arcát sárgaság öntötte el, száját kitátotta és hörögni kezdett. A csendőrkommiszsárius irodájában csendben ültek a jelenlevők. Ott ahol egy élet mécsese kialszik, a meghatottság lesz az ur még akkor is, ha egy gonosztevőnek élete az. A csendőrkommiszsárius keresztet vetett magára, Pawlikowszki pedig imára kulcsolta kezét és könyörgött Istenhez ellenségéért.

Popliha meghalt. Még utolsó tette is az alattomos bosszu cselekedete volt. Ő maga szélére ért gonosztevő életének és lelke még a tulvilág köszöbén is megmaradt hitványnak: Pawlikowszkit is magával akarta rántani.

A csendőrkommiszsárius megírta jelentéseit. Az egyiket arról, hogy a tíz év előtt megölt Isz-wolski komiszsáriusnak nem a lengyel pap, hanem Popliha Mihály volt a gyilkosa. Biztos, mert maga a tettes halála előtt néhány perccel beval-lotta cselekedetét. Kabyłowicz tehát ártatlanul szenved.

A másik jelentésben pedig megírta, hogy Pawlikowszki, a cári erdők oratowi felügyelője, Popliha vallomása szerint már régen elhagyta az oroszok hitét és katolikussá lett ismét. Főben-

járó bűn ez, mert a szent Oroszországnak hivatalnokai csak pravoszláv, görögkeleti lehet.

Mindkét jelentésre megindították az eljárást. Parancsot küldtek Szibériába, hogy küldjék vissza Kabylowiczot. Végzést küldtek Oratowba is, mellyel Pawlikowszkinak tudtára adták, hogy állásából egyszerűen elcsapták. Nemcsak elcsapták, hanem vagyonvesztésre is ítélték. Mert éveken keresztül, az állam törvényeinek ellenére, szedte föl fizetését.

Néhány hónap múlva az oratowi templom előtt a koldusok száma megszorodott eggyel. Pawlikowszki a cári erdők egykori felügyelője ült le oda és reszkető öreg kezét kinyújtotta az alamizsnák után.

12. A vértanúság koronája.

— No, ez csinos kis história! Nem tudták azok a szentpétervári urak kikeresni, hogy mi a száma ennek a rabnak, ha már azt bizonyítgatják, hogy ártatlan! Most félnapig kutatgathatjuk, hogy hol van az a szerencsétlen!

Igy elégedetlenkedett a szibériai irkuwoski ólombánya igazgatója, amidőn elolvasta azt a legfrissebb iratot, amelyet a szentpétervári rendőrfőnökségtől kapott. Az volt benne, hogy 1841-ben abba a bányába küldtek egy Kabylowicz nevezetű rabot, hogy életfogytiglan való bánya-munkával szenvedje le a gyilkosságot, amelyet elkövetett és most aztán tíz évre rá kiderült, hogy ártatlan. Megkerült az igazi gyilkos, aki a halála előtt bevallotta gonosztettét. A szentpéter-

vári rendőrfőnök utasítja az ólombánya igazgatóját, hogy ezt a rabot azonnal bocsássák szabadon, illetve küldjék vissza Szentpétervárra további eljárás megejtése végett.

A szibériai elítélteket azonban csak a törzskönyvbe jegyzik be nevük szerint, mert attól kezdve, hogy a rabok közé beosztották őket, egyszerűsrimd kitörölték nevüket is a mindennapi élet használatából. Aki Szibériába kerül, egy számot kap és ettől kezdve már csak eszerint szerepel mindenütt. Kabyłowicznak is megadták a számát 10 évvel azelőtt, be is vezették akkor a foglyok lajstromába, de hát kinek lett volna szüksége a nevére ? ... Hiszen innét nincsen szabadulás. Most bizony évekre visszamenőleg át kell kutatni a könyveket, hogy megtudják, milyen számot is kapott egykor az elítélt oratowi pap. A bányafelügyelő ettől az unalmas keresgető munkától oldózkodott, ami bizony nem is volt valami kellemes foglalkozás.

— Valami lengyel papról van ottan szó ? Aki gyilkosságért került ide ? Emlékszem rá, sőt ismerem is őt — reagált a bányafőnök bosszankodó zsörtölődésére a munkások főfelügyelője, aki épp a heti jelentéstétel miatt benntartózkodott főnökének irodájában.

— Az a rab lesz az, akiről már többször említést tettem a bányafőnök urnak. Igen csendes, szorgalmas és engedelmes ember. Évekkel előbb azt az engedélyt kérte tőlem, hogy ne kelljen neki följönnie a bányából éjszakára és ne kelljen a többi rabbal együtt a közös hálósobákban aludnia. Meg is engedtem neki és azóta éjjel-

nappal lenn tartózkodik a tárnában, ahol egyik zugban kis vackot rendezett be magának. Egy év óta már társa is van, az a gyilkos hadifogoly, akit Magyarországból hoztak. Igen jó barátságba került vele és hasonló kérelmet terjesztett elém. Beleegyeztem, mert igen derék és alázatos rab ő is. Sohasem volt panasz ellenük eddig.

Az ólombánya igazgatója örömmel hallotta, hogy alighanem névsorkeresés nélkül is megvan a lengyel rab. Oda is adta a főfelügyelőnek a szentpétervári levelet:

— Itt van az irás, — mondotta — vigye magával, hogy a nevét ellenőrizhesse. Ha aztán valóban ő az, akiről szó van, hozassa föl. Így legalább megszabadulunk a névsorok böngészésétől. Ki a kánya tudná annyi esztendőre visszamenőleg átkutatni ezt a tengersok nevet! Azután meg, hol beirták az elődeim az ujonnan érkezettek, hol nem.

*

Lent az ólombánya mélyén, egy oldalt bevágott fülkében, rongyokból vetett vackon, sovány, kiaszott alak feküdt. Hatalmas szakála őszén és bozontosan omlott mellére. A szibériai foglyok darócruhája volt rajta. Elpiszkolódott, rongyos köntös, mellén egy bádogtáblán a 974-es szám. A bányalámpa gyenge fénye mellette üldögélő másik rabot világított meg. Kicsiny alak volt ez, akinek egykor gömbölyű idomait a szibériai ólombánya lefogyasztotta. Ráncos arcának sápadtsága, karikás szemei a bányalámpa gyatra fényénél azt mutatták, hogy őt is kikezdte már az orosz foglyok rendes végzete : a tüdővész.

Szemeit az előtte fekvő kiaszott rabra függesztette. Időnkint butykosából friss vízzel nedvesítette meg annak cserepes, lázas ajkait. Majd aztán mindaketten összekulcsolták kezüket, belesnéztek a tárna sötétségébe és imádkoztak.

— Ne busulj polyák! Nemsokára megszabadít innét az Uristen! — kezdte újra a beszédet a kisebbik. — Te csak jól jársz, mert a te kínlódásodat már megelégelte az Ur, dehát ki tudja, én mikor végzek? Benneteket polyákokat gyatrább anyagból iszkábáltatott össze a Teremtő, mint bennünket magyarokat. Látod, én a lábomat is alig huzom, balkezem is béna és hát mégse vonultat be a mennybéli Uristen. Pedig, de megelégeltem már én is ezt az orosz purgatoriumot!

A fekvő rab, látható erőlködéssel fordította feléje fejét:

— Bizony Csordás testvér, hozzám kegyes már az Ur. Én már megyek. Örülök is, de nem azért, hogy a halál megszabadít ettől a rabságtól, hanem azért, mert vágyom arra, hogy az igazságom kiderüljön. Ártatlanul töltöttem itt ezt a tiz esztendőt és az első években rettenetes, amit szenvedtem. Ha rágondoltam azokra a reménységekre, amelyekkel Bécsből elindultam és azokra a tervekre, amelyeket az oratowi plébánián szövöttem, bizony összefacsarodott a szívem. Mindezt halomba döntött az én szerencsétlenségem. Testvér! Sokat vergődtem én ártatlanságom tudatában. De aztán megnyugodtam. Ez a földi élet csak átmenet az örökkévalóságba és nagyon mindegy tehát, hogy azt a 10 - 40 - 50 esztendőt

hol éljük le, plébánián, püspöki trónuson, vagy itt az ólombánya mélyén. Mi ez az örökkévalósághoz képest! Homokszem a Szaharához, egyetlen vízcsepp a végtelen tengerhez hasonlítva. Most már évek óta kihalt belőlem minden vágy és csak egy maradt meg: megnyugodni az Isten akaratában és remélni az igazságszolgáltatást . . .

A másik rab, akit Csordás testvérnek szólított a haldokló, izgett-mozgott e beszéd hallatára. Szemébe a könnyek gyűltek, elérzékenyedett, másrészt pedig az ő vérmes természete nemigen tudott megbarátkozni az ilyen passzív megadással. Nem is tudta türtőztetni magát, hanem közbevágott:

— Jó, jó, igen-igen szép ez az önmegadás. Prédikációkban is mindig ilyen gyönyörűségnek tartottam, de hát azért nem a magyar ember számára találták ki. Ez a lengyelek útja a mennyország számára. Mi magyarok azonban két lábon és két könyökkel szeretünk az Ur Jézus felé törekedni. Én bizony nem sokat eszem itt ezt a rabkenyeret. Ha te polyák testvér bevonulsz a mennybéli Jeruzsálembe, kerekét oldok én, ha egy ármádia kozák áll is elibém és Magyarországra fordítom szekerem rudját!

Az irkuwoski ólombánya mélyén, így beszélgett egymással két rab. Az egyik Kabyłowicz volt, az egykori oratowi plébános, aki tiz esztendeig szivta már magába a szibériai ólombányák gyilkos levegőjét. Felőrölte a nehéz munka erejét és megtámadta a tüdejét. Lassan sor-

vadt és most már utolsó napjait élte. Lent lakott már évek óta a tárna mélyén, oda hozták le könnyörületes szívü rabtársai. silány eledelét. A munkafelügyelője pedig konstátálta, hogy bizony már nem tud dolgozni és nem is bántotta. Hadd pusztuljon el ott, ahol neki jól esik. Elég lesz, ha majd akkor jelenti. Rabkórház, orvosi kezelés, bizony ismeretlen fogalom volt a szibériai ólombányák rabjai között.

Mellette térdelő társa, egykori bécsi augusztinista paptársa volt, aki pattogós modorával, élénk vérmérsékletével és kifogyhatatlan humorával megnyerte egyházmegyéjében ugy előljáróinak, mint hiveinek szeretetét. Hamarosan meg is kapta a gyoroki plébániát.

Itt érte őt 1849-ben a magyar szabadságharcnak összeomlása. Plébániája ablakából ökölbeszorult kezekkel nézte Paskiewicz orosz hadseregének fölvonulását Világos felé. Amikor aztán a fegyverletétel után visszafele özönlött a győztes orosz sereg, vele is megesett a baj.

Fiatál orosz tiszték szállásolták be magukat a gyoroki plebániára. Kénytelenségből átengedte házát, ő pedig az irodában huzta meg magát. Este nagy dárídót csaptak ebédlőjében az orosz hadfiak. Szólt a balalajka, ropták a táncot, majd azután az egyik tisztnak eszébe jutott, hogy asszony is kellene ehhez a mulatozáshoz. Hamarosan meg is valósitották a vágyat és felveretvén a szomszédokat, legényeikkel hurcoltatták a plébánia ebédlőjébe a gyoroki magyar lányokat.

Csordás asszonysikolyra ébredt. Hallgatózott.

Magára kapott egy-két ruhadarabot és be-
toppant a plébánia ebédlőjébe. Vérforraló volt
az, amit ott látott. Magából kikelve rivalt rá,
hol magyarul, hol németül az orosz tisztekre. A
figyelem most már feléje fordult és az ittas ala-
kok uj tréfát eszeltek ki. Azt akarták, hogy a
gyoroki plébános kezdje meg a táncot a tépettru-
háju, siró magyar lányokkal. Az egyik orosz
tiszt megfogta a kiszemelt leányt és Csordás fe-
lé lóditotta.

A magyar pappal fordult a világ, az indulat
véres fátyollal fődte be szemét, fölkapott az asz-
taltól mindkét kezébe egy-egy borosüveget és
azokkal rohant a részeg tisztekre. Ütötte, verte
öket, ahol találta.

— Meneküljete! — ordított a reszkető le-
ányokra és észre sem vette, hogy két katona-
tiszt fekszik már bezuzott koponyával lábai
előtt.

Fegyver dördült el az ebédlőben. Az egyik orosz
tiszt belelőtt a hivei becsületét védő magyar pap-
ba. Csordás észre sem vette, hogy a golyó átfur-
ta combját. Lövés, lövés után puffant... Bal-
karja sulyosan találva hanyatlott alá. Szét-
zuzta könyökét a revolvergolyó. Jobbjában már
csak a törött borosüvegnek nyakát tartotta és
evvel püfölte a részeg tiszteket ott, ahol érte. Há-
rom-négy revolverlövés dördült el ismét és Csor-
dás eszméletlenül összerogyott. Azt hitték, hogy
halott.

Az orosz tisztek úgy ahogy, kijózanodtak a
szörnyű események után. Sebesült társaikat, aki-
ket az izmos magyar pap alaposan ellátott, bekö-

tözgették, kettőn azonban már nem tudtak segíteni. Szétloccsant koponyával feküdtek ezek a plébános mellett. Otthagyták őket és miután rugtak egyet a halottnak vélt magyar papon, eltávoztak szállásukra, hogy kialudják a mámort.

Másnap reggel tudomást szerzett a történetkről az orosz parancsnok is. Tisztességesebb érzelmű ember volt, aki rosszalta tisztjeinek méltatlan viselkedését. Jelentették neki azt is, hogy a tettes magyar pap magához jött és bár hat golyó van benne, de mind a hat balkezét és bal combját érte. A parancsnok először ott akarta hagyni Csordást Gyorokon, de tisztjeinek követelő fellépésére elfogatta, szekérre tetette és átküldötte a közelben tartózkodó magasabb parancsnoksághoz. Itt először rövid uton halálra ítélték Csordást, de a tisztjeire neheztelő emberségesebb orosz parancsnok közbenjárására megkegyelmeztek neki és a hadifogoly sebesültek közé osztották be, hogy Szibériába vigyék. Így került Csordás, a gyoroki pap, Kabylowicz mellé, az irkuwoski ólombányába.

*

— Erre van a vacka a 974-esnek. Ott van a! Látszik is a lámpája.

E szavakat az ólombánya egyik őre intézte a munkafelügyelőhöz, aki Kabylowicz felkérésére jött le a tárnába. Hamarosan odaértek a kőbevált mélyedéshez, ahol meghökkenve látták a rongyokon fekvő, sápadt alakot. Mellette térdelt magyar rabtársa, aki épp keresztet vett a haldoklóra és reszkető hangon suttogetta:

— Ego te absolvo a peccatis tuis...

Tudomást sem szerzett a mellettük álló két oroszról, hanem a megilletődéstől fátyolos és el-elcsukló hangon szólt társához:

— Meggyóntatni csak meg tudtalak gyóntatni, testvér, de az Ur testét, a szent utravalót és a szent kenetet már nem tudom neked feladni. Ezek a kutya muszkák, még ha akarnák, se tehetnék lehetővé, hogy misézzek és szentelt olajat szerezzek. Hát bizony ezt majd az Ur Jézus pótolja neked szerető ölelésével, mert ne félj, testvér, tiszta a lelked és ő már neked csak jutalmat adhat sok szenvedésedért.

A két orosz nem értette ugyan a német beszédet, de megilletődve állott ott. Lelküket megfogta az a lenyűgöző légkör, amely minden haldokló közelében terjeng. Ahol a lélek készül az Isten elé, ott megremegnek a szívek még akkor is, ha megdurvult már azok kérge.

A térdelő rab tovább beszélt haldokló társához:

— Imádkozzunk, testvér, mondd utánam: Jézusom, neked ajánlom lelkemet!

Hátuk mögött megszólalt a fogolyfelügyelő:

— Ugy-e, Kabylowicznek hívnak téged? Jó hirt hozok néked...

Szavára azonban nem hallgatott senki. A haldokló szemei tágra meredve néztek a bánya homályába, ajka észrevehető erőlködéssel szóra nyilott:

— Jé-é-é-zu-som...

Csak ennyi volt az egész, ami kijött a torkán

és azután elcsendesült, arca még sápadtabb lett, szemének fénye megtört és lélegzete elállt...

Magyar társa reszketve zárta le szempilláit és aztán összekulcsolva kezeit, imádkozni kezdett.

Az oratowi vértanu ezen a földön nem tudta meg, hogy ártatlansága kiderült, de megtudta abban a pillanatban, amikor lelke megjelent az Örök Biró előtt, hogy elvegye annak kezéből a kötelességüket mindhalálig teljesítők égi koronáját.

*

Másnap az irkuwoski rabtemető dombjai egygyel megszaporodtak. Három hét múlva pedig ismét egygyel. Csordást temették oda Kabyłowicz mellé, aki szökni próbált a bányából, de az örök golyója leterítette.

Szentpétervárra pedig elment a jelentés, hogy az oratowi lengyel pap meghalt.

— VÉGE. —

